

הרב חיים רפפורט

רב בק"ק כנסת ישראל

לונדון אנגליה

מנהג חסידים בענין שינה בסוכה (א)

השפעת הקבלה על ההלכה

מבוא

כבר בתקופת הראשונים אנו מוצאים שהמון בני ישראל וכמה מגדוליהם נהגו שלא ישנו בסוכה. התנהגות זו מובאת בשלחן ערוך ובפוסקים המיישבים אותה לפי גדרי ההלכה. בנוסף לזה, ידוע שבכמה חצירות של גדולי החסידות נמנעו הצדיקים והחסידים מלישון בסוכה מפני טעמים שונים, וכל הליכותיהם קודש הם. אך דא עקא, קמו כמה שבאו בתואנה כאילו יש כאן סטייה מדרכי התורה ח"ו¹. במאמר זה נבאר מנהג זה סיבתו, טעמו ומשמעותו לפי דברי הפוסקים והצדיקים זי"ע.

א. מנהג חסידים לגבי שינה בסוכה

כמה קדושים שהלכו לאורו של הבעש"ט ותלמידיו זי"ע נהגו שלא לישון בסוכה. כך נהגו בבית דזיקוב, וכמ"ש בספר "נזר הקודש" - מנהגי בית ראפשיץ² ש"בדזיקוב ושענדישוב לא היו ישנים [בסוכה]³. וכך אכן שמעתי מחסיד אחד שמוצאו מבית דזיקוב שפעם קרה שאחד מחסידי האדמו"ר מדזיקוב נטה להתנמנם בתוך הסוכה, וטפחו הרב על ראשו באמרו "שלאפן טוט מען אין בעט נישט אין סוכה" [=ישנים ישנים במטה ולא בסוכה].

לפי עדויות רבות כך נהגו גם בבעלזא. הג"ר ר' יהושע כ"ץ זצ"ל רב בק"ק מאקאווע ובסערדיהל [שהי' זהיר טפי במצוות סוכה] העיד³ ש"בבחרותו בעת נסע להסתופף על

1. ראה בספר "תורת מנחם - התוועדויות, שנת תש"נ" חלק רביעי (עמוד 325 ואילך) דברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע: "שאלה זו מעוררים אלה שמחפשים לחרחר ריב, לעורר מחלוקת ושנאת חנם בין בני ישראל ולכן אין להתייחס אליהם, ובודאי לא לענות ולהסביר בפלפול של הלכה, כאילו יש כאן שאלה בענין של הלכה, בה בשעה שאין כאן אלא נסיון לעורר מחלוקת ושנאת חנם. ההנהגה של ליובאוויטש (שזוהי אגב גם ההנהגה של בעלז) בענין שינה בסוכה ידועה ומפורסמת לכל יותר ממאה שנה - עוד בזמנו של אדמו"ר האמצעי, שנוסף לכך שהי' בעצמו למדן גדול, התנהג כך מפני שכך התנהג אביו, אדמו"ר הזקן, בעל התניא והשולחן ערוך! ואין לך חוצפה גדולה מזו כלפי אדמו"ר הזקן - לבא כיום, לאחר מאה שנה, ולעורר שאלות בענין שינה בסוכה! חוצפא זו גובלת גם עם שקר - בה בשעה שידוע ומפורסם לכל שכך נהגו מאה שנה לפני זה".

2. להרה"ח ר' אהרן האלבערשטאם שליט"א (ברוקלין תש"ס), עמוד קצה הערה קטז.

3. דבריו הובאו בהקדמת בניו לספרו "ויאמר יהושע" על חג הסוכות (ברוקלין, תשמ"ה) עמוד ז-ח.

הימים הנוראים בצל רבו כ"ק אדמו"ר מרן מורנו הרב ר' אהרן זי"ע בעיר בעלז", "החסידים והתושבים דשם לא נהגו לישון בסוכה". ועוד עדויות כיוצ"ב.⁴

וכן מצאתי שבלוח "דבר יום ביומו" ("לארץ ישראל ולחוץ לארץ") שנדפס באה"ק מטעם חסידי בעלז, (משנת תשמ"ב ואילך), נאמר במנהגי חג הסוכות: נוהגים להקל בשינה ובפרט במקומות הקרים וכו'. הרי שגם במקומות שאינם קרים נהגו כן.⁵

כידוע וכמפורסם כך נהגו גם חסידי חב"ד. בשיחת ליל ראשון דחג הסוכות ה'תרצ"ט⁶ דיבר כ"ק אדמו"ר ר' יוסף יצחק שניאורסאהן מליובאוויטש זי"ע בענין השינה בסוכה. באותו מעמד סיפר רבינו הרי"צ ממסורת עתיקת יומין מ"בית הרב" בעל התניא ע"ד ההקפדה שלא לישון בסוכה. אז סיפר מוהרי"צ איך שעוד בחיי רבינו הגדול בעל התניא ושו"ע הרב זצוקללה"ה, הוכיח בנו וממלא מקומו הרב דובער, אדמו"ר האמצעי זצ"ל את האברכים שישנו בסוכה. כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל סיפר כמ"פ בשיחותיו הקדושות⁷ איך שנשיאי חב"ד לדורותיהם לא הי' ישנים בסוכה, "לא שינת עראי ולא שינת קבע" אפילו כשהדבר לא הי' כרוך ב"צער" (גשמי) כלשהו.

הרי לנו כמה עדויות ומסורות על דבר המנהג שלא לישון בסוכה כל עיקר אפילו בקרב חסידים שגזרו ביותר בכל עניני תורה ומצותי', ודקדקו על עצמם לקיים מצוות סוכה בכל הידוריה. ואין הדבר אומר אלא דרשני: מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם?

ב. מדין הפוסקים: השולחן ערוך והרמ"א

לכל לראש, ניתי ספר ונחזי מה שכתוב בדברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים.

4. בני הרב כ"ץ בהקדמתם הנ"ל משערים שזה הי' רק מפני הקור אבל ע"פ המבואר בהמשך דברינו נראה ברור שהשינה בסוכה לא היתה נהוגה אצלם כלל ועיקר.

וראה דברי הגה"ק ממונקאטש זצ"ל בספרו "גימוקי אורח חיים" שם קובל על המתחסדים שנהגו שלא לישון בסוכה אף שלא היו מצטערים מחמת הקור, וז"ל: "ומכאן תוכחת מגולה לאותן המקילים... יהיו מי שיהיו... צדיקים אשר יקראו בשמותן... שאינם ישנים כלל בסוכה אם כי יש להם סוכות ותנורים בתוכם, ובפרט בתים גדולים ובנינים מרווחים... וגם סוכות כנ"ל ולהשתמש בהם בכל השנה בתים קבועים חדרים נאים, אבל אין ישנים בהם לעולם אם כי יש להם תנורים שם וגם כרים וכסתות לרוב ולאין מספר וכו' ופשוט שאין להשגיח במעשיות... שלהם כי זקנו או זקנתו צותה לאביו או זקנו וכו' שלא לישון בסוכה כלל כיו... אין דנין מזמן לזמן ומגברא לגברא, כי הרי אנו רואין אותם בריאים וחזקים באבריהם... בכל מעשיהם".

סתם ה"מנחת אלעזר" ולא פירש כנגד איזה צדיקים וחסידים יצא בסופה ובסערה בהתלוננו על מנהגם שלא לישון כלל בסוכה. אכן הדברים ידועים שכיוון לצדיקי וחסידי בעלז. [ראה גם לדוגמא: גימוקי לסימן רפ"ד ס"א ד"ה וזהו וספרו "דברי תורה" מהדורא א' אות ח"י. ובמיוחד - בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג' סימן ע"ו, סוף ד"ה ומ"ש בענין המוחרם - במהדורות בלתי מצונזרות].

5. אמנם ראה זה חדש - בלוח "דבר יום ביומו" הנ"ל משנת ה'תשנ"א ואילך. וצ"ע.

6. נדפס ב"ספר השיחות ה'תרצ"ו - חורף ה'ש"ת" (קה"ת ה'תשמ"ט), עמוד 295.

7. ראה לקוטי שיחות חלק כ"ט עמוד 211 ואילך.

בשולחן ערוך אורח חיים סימן תרל"ט סעיף א' פסק המחבר, וז"ל: כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה [וישן ומטייל⁸] ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כיצד: כלים הנאים ומצעות הנאות, בסוכה. וכלי שתיה, כגון אשישות וכוסות, בסוכה. אבל כלי אכילה, כגון קדירות וקערות, חוץ לסוכה. עכ"ל. וברמ"א שם: ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו.⁹ עכ"ל.

ובשולחן ערוך שם ס"ב: אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה, בין ביום בין בלילה, ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת עראי. אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה כו' ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. עכ"ל.

וברמ"א שם: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישון במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן¹⁰). ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור. וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל הרמ"א.¹¹

8. הוספת הגהת הרמ"א ע"פ לשון הטור שם. וראה לקוטי שיחות שבהערה הקודמת.

9. מקורו בארחות חיים הל' סוכה סימן לד - הו"ד בב"י או"ח שם.

10. מרדכי על מסכת סוכה סימן תשמ"א, וז"ל: "וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישון חוץ לסוכה, אכן סומכין העולם על דבר זה שיראים מן הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה".

11. וכ"ה במטה משה ח"ה סתתקט"ו [הו"ד (בקיצור) בשל"ה (במסכת סוכה שלו - קרוב לתחלתו)]: "עיקר המצוה לישון עם אשתו בסוכה, מדאמרינן בריש ערכין [כצ"ל] הכל חייבים בסוכה אפילו כהנים ופירש רש"י ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה כו' קמ"ל. ומטעם זה מקילין עכשיו בשינה משום שאין יכול לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת ולכן פטור". [וע"ש במטה משה שהביא גם את דברי המרדכי הנ"ל].

ובלבוש או"ח שם סעי' ב: "ויש אומרים משום דמצות סוכה היא איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה בביתו ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שדר כל השנה עם אשתו אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת". וראה גם שו"ת חכם צבי סוף סימן צד: "עיקר מצות שינה לסוכה היא איש ואשתו", עיי"ש. (אבל ראה שו"ת שער אפרים, סי' לד, ועוד. ואכמ"ל).

והנה לשון הרמ"א במפת השולחן מורה דלאו משום דינא דמצטער קא אתי עלה אלא משום דכל עיקר חיוב השינה בסוכה אינו אלא כשישן בסוכה עם אשתו, "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו". וכן מבואר מלשון המטה משה והלבוש הנ"ל. אמנם בדברי הרמ"א בחיבורו הארוך דרכי משה (או"ח שם סק"ב), שם כתב את הדברים בביאור יותר, אין הדברים ברורים כל כך: "המרדכי בפרק הישן כתב אבל העולם סמכו על דבר זה שיראים מן הצינה והוה כחולה שאין בו סכנה או כמצטער דפטור מן הסוכה, עכ"ל [המרדכי]. ואפשר מזה נתפשט המנהג שרבים מקילין בשינת הסוכה, ואע"ג דהטעם אינו מספיק שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והיו יכולין לישון שם בכרים וכסתות. ולי נראה שנהגו להקל כי מצות סוכה לישון

שלשה דברים מפורשים בדברי הרמ"א: (א) "נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצוות"; (ב) מנהג זה כבר נתפשט בדורות הראשונים, ואחד מגדולי הראשונים - המרדכי - [לא קרא תגר על המנהג, ואדרבה] הציע טעם ליישב ולהצדיק המנהג שנהגו.¹² (ג) הרמ"א עצמו [לא הורה למחות כנגד הנוהגים כן, ואדרבה] מצדיק המנהג על יסוד זה שקבע שכשאינן אשתו ישינה בסוכה. ומדבריו מבואר שאין חיוב לעשות סוכה מיוחדת כדי שתוכל אשתו לישן בה, [ומדברי נ"כ מבואר עוד שאפילו אם יש לו סוכה מיוחדת, אין לאשה שום חיוב לישן בסוכה אם אינה רוצה, אפילו כשאין לה צער מיוחד מזה¹³], אף הוא פטור מלישון בה. כי כשאין האשה ישינה בסוכה שוב לא

בה כמו שישן בביתו איש עם אשתו, וכמו שדרשו רז"ל תשבו כעין תדורו, וכמ"ש במהרי"ל שהי' ישן עם אשתו בסוכה ובזמן הזה שאין לכל אחד סוכה מיוחדת אלא רבים אוכלים ושותים בסוכה אחת אי אפשר להם לישון עם נשותיהן בסוכה כאחת, ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוה מצטער, ולא מקרי כעין תדורו. וכבר אמרו (עירובין סג ע"ב עה"כ מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה, זה הישן בחדר שאיש ואשתו ישנים שם ואפילו אשתו נדה, ואף יבטל על ידי זה מצות עונה לפעמים, או יבטל מה שנאמר ושמחת אתה וביתך, כי לפעמים אשתו מצטערת על זה, ומזה נשתרבב המנהג להקל בדבר. אך החרד אל דבר ה' ישתדל [למצוא] לו מקום שיוכל לישון שם בלא צער ויישן שם ויעבוד את ה' בשמחה. וכן נוהגין המדקדקין. וכן אמרינן בריש פרק קמא דערכין בהדיא דבמקום שלא יוכל להיות עם אשתו לא מקרי כעין תדורו ופטור מן הסוכה, ואף שיש לדחות מכל זה נשתרבב המנהג וסברא גדולה היא". עכ"ל הדרכי משה.

הרי שהתחיל וסיים את דבריו בהנימוק של "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו", ומשמע דאפילו אינו מצטער כשישן בסוכה לבד, אין זה בכלל "תשבו כעין תדורו", אבל באמצע דבריו כתב "ואם יניחו נשותיהן בביתן והאנשים יישנו בסוכה לפעמים הוה מצטער, ולא מקרי כעין תדורו" ומזה משמע דאינו פטור אלא מחמת לתא דמצטער. [ואף שגם פטור מצטער יסודתו בדין "תשבו כעין תדורו", מ"מ לכאורה נפק"מ לענין מי שאינו מצטער].

ואולי יש לומר דר"ל דכיון דבכה"ג "לפעמים הוה מצטער", תו לא הוה "כדרך דירתו" גם כשאינו מצטער, ושוב פטור מן הסוכה בכל אופן. או שמא יש לומר דלא הביא בדרכי משה מה ש"לפעמים הוה מצטער" אלא לתוספת נופך, וע"ד מ"ש בהמשך דבריו טעם נוסף לפטור משינה בסוכה משום שמחת יום טוב. אמנם איך שיהי' הביאור בדרכי משה, הרי מדברי הרמ"א בהגה"ה מפורש יוצא שטעם הרמ"א להקל בענין השינה בסוכה אינו תלוי בדין מצטער, אלא דהוא דין בפ"ע דאין דרך דירה לישון בסוכה לבד, וכ"כ גם במטה משה וכו"ל. ועדיין צ"ע בזה.

12. במג"א שם סק"ז כתב (דאפילו לפ"ד הרמ"א שחולק על טעם המרדכי, מ"מ) "מי שאין לו כרים וכסתות כראוי ויש צינה אין לו לישון שם כמ"ש ס"ז בהג"ה [ברמ"א שם: וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות]".

13. ויעויין אשל אברהם (מהדורא תנינא) להגה"ק מבוטשאטש, אורח חיים שם, שכתב וז"ל: "מה שכתוב בשולחן ערוך הקדוש לימוד זכות על שאינם לנים בהסוכות שייך גם בהסוכות שבהם תנורים של בית החורף ומסיקים בהם כי מכל מקום אין מוטל על הנשים ללון שם כי מכל מקום הדירה משונה מכפי דרך דירות בני אדם בכל השנה... יש תמיד חשש שמא יהי' גשם באמצע השינה וגם כשיש שם גג שיכולים לכסות בו מפני הגשם, עד ההילוך לכסות ועד שניעור ההולך לכסות יש גשם ע"ג הגוף ומטלטלין ויש על ידי זה צער ופחד צער ואין מוטל עלי' לישון".

מתקיימת בשינת הבעל התנאי של "תשבו כעין תדורו"¹⁴ ועל כן, גם הוא אינו מחוייב לישון בסוכה.¹⁵

ג. ביאור שיטת הרמ"א

והנה במה שהעיד לנו הרמ"א ש"נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה", יש לציין שבנוסף לדברי המרדכי שציין הרמ"א, כתבו כן עוד ראשונים וטעמיהם וגימיקיהם

14. ויעויין בדרכי משה (הנ"ל הערה 11) בסוף דבריו, ובמגן אברהם שם סק"ח, דמקורו [של הרמ"א] הוא בסוגיית הגמרא ריש מסכת ערכין (ג, ע"א), דאיתא בברייתא שם "הכל חייבין בסוכה כהנים ליום וישראלים". ומקשה הגמרא "פשיטא, אי הני לא מחייבי מאן מיחייבי". והגמרא מתרצת: "כהנים איצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהנים הואיל ובני עבודה ניהו [פירש רש"י: ואין יכולין לדור איש ואשתו בסוכה שאין נזקקין לנשותיהן דרמיא עליהו עבודת הרגל אימא] לא ליחייבו, קא משמע לן נהי דפטירי בשעת עבודה [פירש רש"י: דאע"ג דלא אפשר להו כעין תדורו, כי היכי דאפשר להו מיחייבי ובעידן עבודה פטירין] בלא שעת עבודה חיובי מיחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים דאמר מר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה".

אמנם הקשה המג"א מהא דתניא במסכת סוכה (כת, א) "האזרח, להוציא את הנשים", ובגמרא שם קאמר אביי דאף שסוכה היא מצות עשה שהזמן גרמא וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מהן, מכל מקום לגבי מצות סוכה "סלקא דעתך אמינא תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו, קמשמע לן" האזרח - להוציא את הנשים. ע"כ. ומשמע מגמרא זו דלא בעינן "איש ואשתו" למצות סוכה. ותירץ המגן אברהם, וז"ל: ויש לומר, דמכל מקום הבעל אינו חייב בסוכה אלא במקום שיכול לדור שם עם אשתו ואם לאו הוה לי מצטער ופטור לישון שם, וכן כתב של"ה ע"ש, עכ"ל המגן אברהם.

וכוונת המג"א בתירוצו נראה כך: דמ"האזרח" לא ממעטינן נשים אלא שלא יהיו חייבים בסוכה מחמת עצמם [ונפק"מ לנשים פנויות, או נשואות שאין בעליהם בעיר וכל כיו"ב], ואפילו כשבעליהן עמהם אינם מחוייבים לישב ולישון בסוכה עמהם, אבל מ"מ כיון דבעינן "תשבו כעין תדורו" אין הבעל יכול לקיים חיובו אא"כ דר בסוכתו כדרך שהוא דר בביתו, "איש ואשתו", דאלה"כ הוה מצטער, [ויעויין באשל אברהם (שבהערה הקודמת) ד"גם תלמידי חכמים שעונתם רק בשבת קודש מכל מקום יש לומר שאין מוטל עליהם משורת הדין ללון בהסוכה כיון כשיש פת בסלו בטוח יותר... כל מה שביותר הברירה בידו בנקל ביותר עדיף... וגם כשאשתו נדה הוה לי בצד מה פת בסלו על ידי לינתו בהבית כי מכל מקום שייך קירוב הדעת עי"ז והעיקר מצד דהוה לי השקטת המחשבות ביותר היטב"].

והנה המורם מדברי המג"א הוא דס"ל דיסוד הפטור הוא מדין מצטער (וכ"כ במחצית השקל שם), אמנם אין זה פושט את האיבעיא (הנ"ל הערה 11) בכוונת דברי הרמ"א, שהרי במחצית השקל כתב דהמג"א נותן "טעם אחר דלא כמו שכתב רמ"א". וע"ש שדוחק גדול הוא להעמיס טעם המג"א (לפטור מדין מצטער) בדברי הרמ"א, ואין לשון הרמ"א סובלתו. ויעויין גם בשו"ת דברי יציב (הו"ד לקמן בפנים ס"ו) שנקט דלהרמ"א אין מצוה כלל (גם כשאינו מצטער) בשינה בסוכה כשאין לו סוכה מיוחדת לישון שם עם אשתו.

15. במגן אברהם שם הקשה על זה: חדא, "דהא אם עשה הסוכה במקום שאינו יכול לישון לא יצא כמ"ש סימן תר"מ ס"ד בהג"ה וא"כ אם אין לו סוכה מיוחדת לא יצא כלל". ועוד, "דבגמרא (סוכה כז, ע"ב) אמרינן שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת". ותירץ המג"א ד"מכל מקום כיון שיכול לישון שם לבדו, הסוכה כשרה דהוי דירה ומ"מ הוא פטור דמקרי מצטער".

עמהם¹⁶. בספר "בית הבחירה" לרבינו מנחם המאירי (עמ"ס סוכה כו, א) כתב: "אף אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם מפני סכנת הצנה שהיא מצויה בלילות במחוזות הללו, וכן שהם עלולים בגשמים הרבה באותו זמן, והרי אנו כמורשים מעיקרא. אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים, שישנים שם קימעא בבגדיהם, דרך חבוב מצוה". גם בספר המנוחה לרבינו מנוח מנרבונה העיד על בני דורו ש"עכשיו הקילו בשינת הסוכה" ונתן שני טעמים לדבר: (א) "משום דפירצה קוראה לגנב". ו(ב) "דנפל חולשא בעלמא ורוח קימעא עוכרם".¹⁷

הרי לפנינו שלשה מגדולי הראשונים, מהם שלא דרו במקומות הקרים כרוסיא ופולין וכיו"ב אלא במקומות שהאקלים שם היא בדומה להאקלים בארץ ישראל וכיו"ב, וכולם מעידים ואומרים שכבר בימיהם ובמקומותיהם, כמעט ולא נהגו לישון בסוכה. גם במנהגי ק"ק וורמיישא כתוב לאמר: "ועתה אינם ישנים [בסוכה] כי אם אנשי מעשה ויחידי סגולה ונתפשט כן בכל הגולה".

והנה בראשונים הנ"ל מבואר דטעם המנהג הוא משום הצינה והקור, הרוחות והגנבים. ולפי דבריהם אתי שפיר מה שאין ישנים בסוכה כי אם יחידי סגולה, כיון שיש לומר שרק יחידים אלו אינם מצטערים ע"י השינה בסוכה. [ומדברי המאירי מבואר שאפילו היחידי סגולה פטורים היו מן הדין אלא שנהגו לישון קצת בסוכה "דרך חיבוב מצוה"]. אבל הרמ"א כתב¹⁸ על טעם הראשונים דאינו "מספיק שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות", והמציא טעם חדש לשבח המנהג שנשתרבב, והוא דההיתר שלא לישון הוא משום דינא דתשבו כעין תדורו, "מה דירה איש ואשתו, אף סוכה איש ואשתו" [וטעם זה שייך בכל המקומות ובכל הזמנים], ולאיך העיד שעכ"ז נהגו המדקדקין במצוות לישון בסוכה. ומסתימת דבריו מבואר דמנהג המדקדקין הוא שישנים תמיד בסוכה ולא רק "קימעא דרך חיבוב מצוה".

ודברי הרמ"א דורשים ביאור בשנים: (א) אם אין חיוב לישון בסוכה אא"כ אשתו ישנה עמו, מהו טעם המדקדקין במצוות שישנים בסוכה, והלא הרמ"א בעצמו פסק (או"ח שם ס"ז) ד"כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות"¹⁹?

16. ראשונים אלו עשו "כמו שעשו כל הגאונים הראשונים והאחרונים, כשראו המנהג סותר לתלמוד, חקרו ופשפשו עד מקום שידם מגעת לתת טעם למנהג שמתנהג על פי גדולים, וכל שכן במנהג הזה שהגדולים בעצמם לא היו נזהרים" (לשון הב"ח בתשובות החדשות - סימן מב - בקשר לאכילת תבואה חדשה של גוים).

17. רבינו מנוח על הרמב"ם הלכות סוכה פ"ו ה"ו. [ומסיים: "מיהו ביום דליכא למיחש לגניבה אסור לישון חוץ לסוכה"].

18. בדרכי משה - נעתק לעיל בהערה 11.

19. ראה שו"ת בית ישראל או"ח סימן עט שהקשה לפי טעם המדקדקי שהביא הרמ"א: "אם כן מעתה ראוי להבין טעם המדקדקים, דאם יש מקום לומר דעל פי דין פטורים משינה מכח צינה מה ראו להחמיר, הרי שם

(ב) הרמ"א פתח את דבריו וקבע "נוהגין להקל עכשיו בשינה בסוכה שאין ישנים בסוכה", ומסתימת דבריו משמע שכך נהגו ונוהגים הכל [חוץ מן המדקדקין], וסיים בנימוק שלכאורה אינו מצדיק את הנהוג אלא לאנשים נשואים שנשותיהם עמהם בעיר. בשלמא לפי טעם המרדכי שאין ישנים בסוכה מחמת יראת הקור, שפיר נהגו גם הרווקים שלא לישון בסוכה שהרי הכל מצטערים אצל צינה, אבל לפי הרמ"א לכאורה אין היתר אלא לנשואים, וגם בהם, הרי נתת דבריך לשיעורין, שאם אין אשתו עמו בעיר או שהוא מהולכי דרכים - למה יפטר משינה בסוכה?²⁰

והנה לגבי הקושיא הראשונה יש לומר בשני אופנים: (א) שהמדקדקין חוששים שאולי יש חיוב לישון בסוכה גם כשאין אשתו ישן בה, דגם בכה"ג שפיר מיקרי "תשבו כעין תדורו". (ב) לדעת הרמ"א באמת אין ענין גם למדקדקין לישון בסוכה אא"כ גם אשתו ישינה שם, וכמו שסיים "וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת". וחומרא זו היא אכן מנהג המדקדקין שעושים סוכה מיוחדת ונשותיהם ישנים עמהם בסוכה. וכן משמע ממ"ש הרמ"א בדרכי משה.²¹ [וכ"כ בשו"ת דברי יציב להגה"ק מצאנז-קלויזענבערג זצ"ל (או"ח סרע"ד): ד"חזינן שם מפורש דמ"ש הרמ"א דטוב להחמיר וכו', היינו דוקא אם אפשר לו בסוכה מיוחדת, הא לאו הכי לא".]

אבל קושיא השני' לכאורה מתמי' טובא. ובספר אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל כתב שבאמת הרמ"א פוטר את כל העולם כולו מדין שינה בסוכה. הוא תני לה והוא מפרש לה: הרמ"א סובר שרווקים נמשכים אחרי בעל הבית או רובא דעלמא. במצות "תשבו כעין תדורו" דיבר הכתוב בהווה. כיון שבמצב הרגיל ביותר אין השינה בסוכה "כעין

[סתורל"ט ס"ז] פסק הרמ"א דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא ממנה נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר, א"כ מה רבותייהו דהמדקדקים דמחמירין? [וע"ש שתירץ (על יסוד מ"ש באיוב ג, כד ובמס' ברכות ס, ע"א עה"כ) דהמדקדקים... אינם יראים מן הצינה, כי מאחר דמקיימי המצוה כראוי, באהבה, א"כ ממילא הם שומרי מצוה ולא ידעו דבר רע (קהלת ת, ה) ולא יזיק להם הצינה. משא"כ המוני עם הם חוששין ופוחדין מצינה, א"כ יוכל לפגוע בהם ומשום הכי פטורים"]. אמנם כל דבריו לא נאמרו אלא לפי שיטת המרדכי שכתב דטעם המנהג הוא משום שיראים מן הצינה. אמנם עדיין צ"ב לפי שיטת הרמ"א דס"ל דהפטור הוא משום תשבו כעין תדורו - מה דירה איש ואשתו.

20. ועד"ז הקשה בספר "יסוד ושורש העבודה" שער יא פי"ב: "בודאי ביום אין שייך טעם זה ואף בלילה כשישן בביתו יחידי גם כן אין שייך טעם זה". [אלא דמ"ש שם "כמ"ש הרמ"א בד"מ", לא זכיתי להבין]. ואין לומר דלהרווקים סגי בטעם המרדכי, דהא הרמ"א בדרכי משה (הנ"ל הערה 11) כתב דטעם המרדכי "אינו מספיק, שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות והיו יכולין לישון שם בכרים וכסתות". וראה גם יסוד ושורש העבודה שם.

21. נעתק לעיל הערה 11. [וכן משמע ממ"ש רבינו הזקן לדעת הט"ז (הו"ד לקמן ס"ג), "טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישון שם עם אשתו ויקיים שתי המצות"].

תדורו", שוב אין חיוב על אף אחד - אפילו רווקים וכיו"ב - לישון בסוכה.²² והנה יהא הביאור אשר יהא, אבל בזאת בוודאי צדק הגה"ק בעל אשל אברהם, שלשון הרמ"א וסיגנונו מורה ובא שהמנהג שלא לישון בסוכה הוא מנהג השווה בכל החייבים במצות סוכה ולא רק לאנשים נשואים.²³ וכבר נודע בשערים שאצלינו דברי הרמ"א הרי הם כדבר משנה,²⁴ וקבלנו ש"בני ישראל יוצאים ביד רמ"א"²⁵, והוא לא הורה לעקור את המנהג "שנשתרבב", אלא זירז את המדקדקים לבנות סוכות המיוחדות לאיש ואשתו ולקיים מש"נ תשבו כעין תדורו.

ד. שיטת הט"ז

בטורי זהב או"ח שם (סק"ט) הקשה על טעם הרמ"א בישוב המנהג "שאין ישנים בסוכה", והציע טעם מדילי, וז"ל: ונראה לעניות דעתי לתת טעם לקולת השינה דאיתא בגמרא (סוכה כה, א-ב) שלוחי מצוה פטורים [מן הסוכה]... והכי נמי למי שנשוי אשה שחייב לשמח את אשתו ברגל כדלעיל סימן תקכ"ט (ס"ב), ונשים פטורות מן הסוכה, אם כן אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, ועל כן פטור מן הסוכה בלילה בשינה. ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מכל מקום שייך שמחה כשבעלה עמה בחדר כדאיתא

22. זה לשון האשל אברהם (מהדורא קמא) אורח חיים שם: "ולפום ריהטא לא שייך טעם זה בגדולים שאין להם נשים או בגדולים שאין עמם נשותיהם. ואולי יש לומר, כיון דלגבי רובא דעלמא... יש קולא מצד כעין תדורו שייך כן על כולם. והסמוכים על שולחן אחרים הם אולי כטפלים בסיגנון הדירה להבעל הבית ששייך בה [!] קולא הנ"ל. וע"פ דבריו נ"ל דיש לתרץ גם קושיית היסוד ושורש העבודה הנ"ל הערה 20 דאין יועיל טעם הרמ"א לענין השינה ביום. ודו"ק.

23. ובשו"ע הרב (הו"ד לקמן בפנים) כתב בא"ד: "נהגו העולם להקל בשינה שאין ישנים בסוכה... ויש שלמדו עליהם זכות למי שנשוי אשה" [וממשיך להעתיק טעמו של הט"ז להצדיק המנהג בזה]. ומשמע מדבריו דהמנהג להקל שווה הוא בכל [אלא דה"ל ימוד זכות] של הט"ז אינו אלא למי שנשוי אשה.

24. ראה שו"ת חוות יאיר סימן קסה - הו"ד בנתיבות המשפט חו"מ סכ"ח: "בכל מה דסתם הבית יוסף בשולחן ערוך ובמקום הג"ה רמ"א דעת תולקים והסכים עמהם ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנהגין כוותי". וידועים דברי התומים (חו"מ שם סימן כה בקיצור תקפו כהן אות קכד, הובא גם בשו"ע רבינו הלכות תלמוד-תורה פ"ב, ס"א): "ח"ו לומר קים לי נגד הכרעת מרן הש"ע והרמ"א, כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, ורוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם הזהב מכון להלכה אף בלי כוונת הכותב, רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם, וחפץ ה' בידם הצליח".

25. ראה שו"ת חתם סופר חאו"ח סימן קג: "וצדקו דברי רמ"א, וכיון שכן אין להרהר אחר מנהגנו... ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ובתשובותיו לאבן העזר ח"א סוף סימן צח: "בהא סלקינו, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א". וראה גם שם סימן קל ד"ה וזולת זה. ובשו"ת מהרש"ם חלק א סימן קע ד"ה וע"ד הגט: "והנה הגם שהאריכו האחרונים לפקפק בדינו של הרמ"א כו' מכל מקום כבר נודע שקיימו וקבלו עליהם מנהגים שהובאו ברמ"א וכל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ושם חלק ז סימן סח: "זעיינ תשובות מהרשד"ם... מ"ש בגוף דינו של הרמ"א אבל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א". ובשו"ת אחיעזר חלק א, אה"ע סימן יג אות ד': "כל זה כתבתי לצדד... אבל לענין הלכת, כל ישראל יוצאים ביד רמ"א על פי הכרעתו". וראה גם שו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ט (קרוב לסופו): "לדידן האשכנזים היוצאים ביד רמ"א".

בגמרא (עירובין סג, ע"ב) שאסור לישון בחדר שאיש ואשתו לנין בו, ואמר רב יוסף אפילו באשתו נדה שנאמר (מיכה ב, ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. כן נראה לי טעם הקולא בזה למי שמיקל בו. עכ"ל הט"ז.²⁶

והנה לענין מ"ש הט"ז בתחלת דבריו "דאם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה" [וע"כ פטור מן הסוכה] הקשה החיי אדם (כלל קמ"ז סעיף א) דהלא קי"ל (יו"ד סקפ"ד ס"י) דגם כשהולך בדרך, שאז יש חיוב לשמח את אשתו, אם לדבר מצוה הולך הוא פטור מלשמח את אשתו. וא"כ איך שייך לומר דכאשר הבעל רוצה לשמח את אשתו הרי הוא פטור ממצות סוכה?²⁷

ותירץ החתם סופר (בהגהותיו שנדפסו על גליון השו"ע), וזה לשונו: "דלא קשה מיד, דהכא כעין תדורו בעינן, ואילו בדירתו כשהי' צריך לשמח אשתו לדבר מצוה הי' מחוייב לצאת מבית לחדר לפוקדה, אם כן אין כאן מצות סוכה כלל. ומזה הטעם מצטער פטור מן הסוכה, אע"ג שחייב בכל המצוות. ומשום הכי לא הוה כעין דירה, דהמצטער יוצא ממנה וממילא אין כאן מצות סוכה". [וכ"כ בשו"ת דברי יציב (הנ"ל ס"ג) שם].

ועל יסוד דברי החתם סופר נראה לפרש גם המשך דברי הט"ז, דגם כשאין אשתו טהורה המצוה לשמח אשתו ברגל 'דוחה' מצות ישיבה בסוכה, דכוונתו לומר דבכה"ג שרוצה לשמח את אשתו ע"י שינה עמה בחדר, כיון שאילו היה בבית היה יוצא מבית לחדר לקיים מצוה זו, אם כן גם בסוכה אינו מחוייב לדור בה בכה"ג, דתשבו כעין תדורו בעינן.

ובשולחן ערוך רבינו הרב (או"ח שם ס"ט) ביאר דברי הט"ז באופן אחר, וז"ל: עכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישינים בסוכה רק המדקדקים במצות. ויש שלמדו עליהם זכות²⁸ למי שנשוי אשה, שחייב לשמח את אשתו ברגל, ונשים פטורות מן הסוכה, אם כן, אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה, וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כמו שיתבאר בסימן תר"מ [סי"ח], ועל כן הוא פטור משינה בסוכה בלילה. ואפילו אם אשתו איננה טהורה, מכל מקום שייך שמחה כשבעלה מתייחד עמה בחדר אחד כמו שיתבאר.²⁹ ומכל מקום, טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישון שם עם אשתו ויקיים שתי המצות. עכ"ל רבינו.

26. וצע"ק שלא הביא הט"ז דברי הדרכי משה (הנ"ל הערה 11) שהביא ג"כ הטעם משום שמחת יו"ט. ואולי י"ל דמזה סמוכין להסברא שלא הי' הדרכי משה לפני הט"ז. ואכמ"ל.

27. אם לדין יש תשובה - דמהיכי תיתי דגדרי מצות שמחת יו"ט שווים לגדרי מצות עונה. ואכמ"ל.

28. ולא זכיתי להבין למה השמיט רבינו הזקן את טעם הרמ"א והמגן אברהם בביאור המנהג שלא לישון בסוכה.

29. סתרל"ט שם סעיף יו"ד.

עכ"פ מדברי שלשתם [הט"ז, החת"ס ושו"ע הרב] נמצינו למדין דמי שהוא נשוי ורוצה לישון בחדר אחד עם אשתו, כיון דיש בזה קיום מסויים במצות שמחת אשתו, הרי הוא פטור מחיוב שינה בסוכה, יהי' מאיזה טעם שיהי'.

ה. סיכום הדברים לאור הפוסקים

הרמ"א קבע "שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצוות", וכן כתב בשולחן ערוך הרב. מדברי הרמ"א עצמו משמע דמנהג זה שווה הוא בכל, נשואים ובחורים רווקים, והגה"ק מבוטשאטש סובר שגם טעמו של הרמ"א שייך (בעקיפין) גם לגבי רווקים. טעם הרמ"א אינו ענין לקור וצינה שלא כל המקומות שוות בזה, אלא יסודו הוא בדין "תשבו כעין תדורו" הנאמר במצות סוכה וכמו שנתבאר.

בנוסף לכך ישנם שלשה טעמים נוספים שנאמרו להצדיק המנהג בתנאים מסויימים: (א) מפני הצינה: כשהקור או המזג אוויר בסוכה מפריע לו, דבכה"ג הרי הוא מצטער (טעם המרדכי והמאירי ורבינו מנוח). (ב) מפני ליסטים: "כל שיש בישיבתם בסוכה חשש גנבים או לסטים" והפירצה בבית קוראה לגנב. (המאירי ורבינו מנוח). (ג) מפני מצות שמחת יום טוב: וזה שייך רק בנשוי דקיי"ל אשה בעלה משמחה.

עוד יש טעם נוסף להקל בענין השינה בסוכה, והוא כמבואר בלבוש (או"ח סימן תר"מ ס"ד), וז"ל: כל מצטער פטור מן הסוכה בין מלאכול בה בין מלישון בה, ומצטער דפטור אסמכוה אקרא ג"כ דכתיב הכא (אמור כג, מב) כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, וכתיב (תהלים לז, לה) ומתערה כאזרח רענן, ודרשו בה³⁰ איזהו אזרח שחייב לישיב בסוכה, מי שהוא שליו ושקט ורענן בתוך סוכתו שיוכל לישיב בה בשמחת לבו אבל לא המצטער מחמת ישיבתו בה... מה שנהגו רובא דעלמא לישון חוץ לסוכה כבר אמרנו למעלה (סתרל"ט ס"ב) שסומכים על דבר זה שיראים מפני הצינה והוי כחולה שאין בו סכנה או כמצטער שפטור מן הסוכה שאין לכל אדם כרים וכסתות שיוכל להביאם תוך הסוכה. ואפילו יש לו, אין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם שם ולמחר לפנותם - אין לך מצטער גדול מזה.³¹ עכ"ל הלבוש.³²

30. ראה עד"ז במנורת המאור להר"י אלנקוה ח"ב עמוד תטו. וצ"ל שדרשה זו נמצאת היא במדרש שהי' לפנייהם ולא הגיע לידינו. ועיין בפירוש הרמב"ן על הכתוב ויקרא שם (בסופו).

31. נימוק זה לפטור משינה בסוכה הובא גם בשולחן ערוך רבינו הרב או"ח שם סעיף ח, (אבל לא - כמ"ש בלבוש - בתור ביאור למנהג העולם) וז"ל: במקומות הקרים שיש צער לישון בסוכה מחמת הקור ואין לו כרים וכסתות כראוי אין צריך לישון בסוכה. ואפילו יש לו כרים אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת האכילה ולחזור ולהכניסן בעת השינה, והיא טרחא יתירה ומצטער בטרחא זו בענין שאם היה לו טרחא כזו לישון בביתו לא היה ישן בביתו, אינו צריך לישון בסוכה, שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור משיבתה, עכ"ל. וראה גם ס"ד שם לענין לימוד בתוך הסוכה, וז"ל: הכל לפי הענין שאם יש לו מנוחה בסוכה צריך ללמוד בסוכה ואם צריך ללמוד מתוך ספרים הרבה אם

נימוקים דומים נוספים נמצאים בכמה ספרים, לא עת האספם פה. רק נציין שגם בארצות החמות כמו בארץ ישראל, בארץ מצרים, מרוקו³³ וכיו"ב, העידו כמה פוסקים שנהגו להקל מאד בענין השינה בסוכה³⁴ וכמה מהם אף עשו סמוכין לאלו שנוהגים שלא לישון בסוכה כלל.³⁵

אפשר לו להכין להם מקום בסוכתו בענין שלא יצטרך לפנותם מסוכתו בעת האכילה והשינה ולחזור ולהכניסם בעת הלימוד צריך ללמוד בתוך הסוכה אבל אם אי אפשר לו להכין להם מקום בקל בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם ולחזור ולהכניסם יכול ללמוד חוץ לסוכה לפי שכל טרחא יתירה שאין האדם מצטער ומונע את עצמו מטרחה זו כדי לישב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישב בסוכתו בקביעות, עכ"ל.

32. והנה באלו שאינם מצטערים מחמת עצם הישיבה, אלא מחמת הטירחא להכין מושבם בתוך הסוכה, יש לעיין מהו הדין אם החמירו ע"ע והטריחו א"ע לעלות ולהכנס לסוכה, האם קיימו בזה מצות סוכה, שהרי סוכ"ס לא נצטערו בשעת ישיבתם בתוכה, או דנימא דכיון שע"י צער בא להם הישיבה לא הוה בגדר "תשבו כעין תדורו".

ונראה דבאנו בזה לידי מחלוקת האחרונים, דהמחצהש"ק (ר"ס תרל"ט) ס"ל (בדעת המג"א שם) דלא קיים מצוה בישיבתו, ואסור לו לברך על ישיבה זו דלאו מצוה קא עביד. וכן נקט החיי אדם בכלל קמז סו"ס ט. אבל בשו"ת הגרעק"א סימן ס"ח בהג"ה מבין המחבר [וכ"מ ממ"ש הבכורי יעקב סתרל"ט סקל"ח - הו"ד בבה"ל להמשנ"ב שם ס"ז ד"ה הדיוטות] ס"ל דבכה"ג שטרח ונכנס לסוכה, הרי אף שלא הי' מחוייב לעשות כן, מ"מ כשעשה כן הכניס עצמו לחיוב ומקיים מצוה בישיבתו בסוכה שעלתה לו בטרחה.

ובהסברת פלוגתתם נראה, דהמחצהש"ק והחיי"א ס"ל דהיכא דפטור מן הסוכה מחמת טירחא וצער הדרוש כדי להגיע אלי', אז הוא פטור ממצות סוכה, דהתורה לא חייבתו במצוה זו אלא כעין תדורו (בכל השנה). וע"כ בכה"ג שצריך להטריח א"ע או להצטער כדי להגיע אל הסוכה, אזי גם אם ציער א"ע עדיין בפיתורו עומד, ולא שייך לומר ד"בדיעבד" [שדחק א"ע] נתחייב במצות סוכה, דכל שהישיבה בסוכה מגיע לו ע"י צער איננה כעין תדורו ואיננה בכלל מצות בסוכות תשבו, וע"כ אין בישיבתו בסוכה שום קיום מצוה. אבל הגרעק"א ס"ל דבהך דינא דתשבו כעין תדורו נכללו שני דברים: חדא, דהיכא דעצם הישיבה בסוכה מצערתו (וכגון בירדו גשמים, זבובין ויתושין כו' קור וחום וכל כיו"ב), אז פטור הוא ממצות סוכה, דאין הישיבה בסוכה בצער מעשה של מצוה בכלל (ולכן כשמחמיר א"ע נק' הדיוט). ועוד, דהיכא דההכשר מצוה, דהיינו המאמצים הדרושים להגיע אלי' עולים לו בטרחה וצער פטרתו תורה מהכנות אלו (וכגון עובר בנהר, הולך לסוכת חבירו, טלטול כרים וכסתות, הפסק סעודתו ושינתו כדי לעלות ולהכנס לסוכה, אבל אין הפטור מעצם מצות ישיבה סוכה אלא מההכנה והטירחא להגיע אלי'. אלא דממילא הוא דפטור מהישיבה בסוכה, דכיון דפטור הוא מההכנה, ממילא הוא דפטור גם מהישיבה. ולכן כאשר הטריח א"ע כדי להגיע לסוכה אע"פ שלא הי' מחוייב לעשות כן דלא הוה כעין תדורו, מ"מ שוב אין סיבה לפטור מהישיבה בסוכה, דמעצם הישיבה בסוכה לא נפטר דהוה שפיר כעין תדורו. ודו"ק.

33. ראה שו"ת "ישמח לבב" (לר' ישועה שמעון חיים עובדי' - ג'רבה, ה'תשי"ב) או"ח סוף סי"ח (אות יד): "תוכחת מגולה לרוב בני אדם העוזבים ארחות יושר ואינם ישינים בסוכה".

34. וראה "עובדות והנהגות לבית בריסק" (להרב שמעון יוסף שי' מלר) חלק ב' (ירושלים ה'תשנ"ט) סוף עמוד צו "שמרן הגאון ר' יצחק זאב [הלוי סאלאוויטשיק מבריסק - ירושלים] לא הי' יושן בסוכה, שכן לא הי' הדבר טוב עבורו, והי' בבחינת 'מצטער פטור מן הסוכה'. אולם כל יום בשעות הצהריים הי' נח וישן קצת בסוכה, כדי לקיים את ה'תשבו כעין תדורו'".

35. ראה "נהר מצרים" (להרב רפאל אהרן בן שמעון - נדפס מחדש ע"י מכון "טוב מצרים", ירושלים תשנ"ח) הלכות סוכה ולולב ס"ג, ומה שכתב ב"שער המפקד" הלכות סוכה ס"ח וב"נהר פקוד" שם, עיין שם.

וכבר כתב ב"ערוך השולחן" (או"ח שם סי"ג) ש[מלבד בעיית הקור בסוכה] "לפי הסוכות שלנו, ברובא דרובא בהכרח להצטער בשינה בסוכה³⁶ כמו שאנו רואין זה בחוש, ומיעוטא דמיעוטא שלא יצטער בשינה בהסוכה, ולכן נהגו להקל בזה".

והנה אם כי בוודאי אמת נכון הדבר שכמה פוסקים ובראשם הגר"א, שכדרכם הסתמכו רק על הגמרא ולא הסבירו פנים למנהג שנתפשט, לא קיבלו עליהם דברי הרמ"א בנדו"ד³⁷, וגם יש שבאו לדון מסברא על תוקפם של כל נימוקים אלו שנאמרו ליישב למה "אין ישנים בסוכה" ונפגשו בעקולי ופשורי - תקצר היריעה מהכילם³⁸ - מכל מקום דומה אני שכל אדם ישר הולך יודה על האמת, דמי שנוהג כמנהג שהובא ברמ"א, בט"ז, במגן אברהם ובשו"ע הרב, אין מזניחין אותו³⁹, ופשיטא שאין לבא אליו בטענת פושע⁴⁰. ואכן, הרבה

36. ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סו"ס לא: "ומדינא יכולין לפטור מן הסוכה בגשמים נוטפין וכו'... וכן כיוצא בדבר קל יכולין לפטור א"ע מדינא, אלא שישאל קדושים מחמירים על עצמם ואינם יוצאים מן הסוכה".

37. אמנם נפלאות הדבר בעיני מה שבזה"ז אין המדקדקין הישנים בסוכה עושים (ע"ד הרוב) סוכות מיוחדות כהוראת הרמ"א וכמעט לא שמענו על נשים הישנים בסוכה, ואפילו באה"ק, זולת אחת בעיר וכו', והרי לדעת הרמ"א אולי יצא שכרם בהפסדם, שהרי בכה"ג שהשינה בסוכה לבד גורם צער הרי אין מקיימים מצות סוכה, וגם לפעמים מבטלים מצות שמחת יום טוב. וצ"ע. ואכ"מ.

38. ראה של"ה הנ"ל הערה 11: "אבל כל זה שינויי דחיקי והמקיים המצוה כתיקונה זוכה ורואה פני שכינה". [אבל יעיין שם בשל"ה שאח"כ הביא טעם מחודש בשם מורו מהר"ש להקל בענין השינה בסוכה. ואכ"מ"ל]. ובספר יוסף אומץ אות תרכ"ג כתב בא"ד, וז"ל: וכן בענין השינה אע"פ שכתבו האחרונים טעם למקילים הלא הוצרכו לזה כדי ללמד סניגוריא על המנהג אשר נתפשט להקל בה מאד אבל באמת המעיין יראה כי סברת המקילין המה גרועות וחלשות מעוטות מאד, לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא לבטל מצוה רבה, עכ"ל. וראה גם יסוד ושורש העבודה הנ"ל הערה 20.

39. ועל דרך מ"ש בשו"ת גודע ביהודה מהדורה קמא - או"ח סימן כד (בענין חוזר וניעור בחמץ אחר חגה"פ): "ידע נאמנה שבכל מדינות פולין ובכל מדינות הללו נוהגין להקל, גם הדבר פשוט להקל כיון שזהו מסקנת רמ"א, כדאי הוא לסמוך עליו". וע"ד מ"ש בשו"ת שאילת יעבץ ח"א סימן קסח (לענין מנהג שהוא "קבוע נמשך ובא דור אחר דור ועברו כמה דורות שהיו בהם גדולי ישראל... ולא ביטלוהו"): "... ויונח ששגגה היתה, ראוי לומר שגגת מנהיגים כזאת היא רצון הבורא (דוגמת מ"ש שילהי מכות [כג, ע"ב] שלשה דברים (הסכימו) עשו בית דין שלמטה והסכימו בית דין שלמעלה [על ידם]) ע"כ ח"ו לעשות שקר בנפשי לצייר אפי' איזה ספק לחומרא, דפשיטא כיון דנהוג נהוג, נהרא נהרא ופשטיה (על מנהג כזה ודאי נאמר מנהג עוקר הלכה, וכענין שמצינו ג"כ בהלכה שעוקרת מקרא פ"ב דסוטה)".

40. מעין דוגמא: באו"ח סס"א סכ"ד (בנוגע למצות קריאת שמע), סתם המחבר ופסק: "צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה". וברמ"א שם כתב: "אבל לא נהגו כן במדינות אלו, ומ"מ המדקדקים מחמירים בכך". היעלה על הדעת לבא בטענת פושע לאלו שאינם מדקדקים וקוראים ק"ש פעמיים בכל יום בלי טעמי הנגינה!?

ועוד הגע בעצמך: כו"כ פעמים כתב הרמ"א ע"ד הלשון שכתב בנידון השינה בסוכה - ולדוגמא ראה: רמ"א או"ח סשכ"ג ס"ד ["כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסברא הנזכרת"]. שם סתורמ"ו ס"ג - לענין מצוה דאורייתא ["איכא מאן דאמר בגמרא דכשר וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עלין בגבעול אחד, ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים

יהודים שומרי תומ"צ, בפרט בחוץ לארץ, ואפילו כאלו שיש להם סוכות גדולות וחמות "בתוך הבית" אינם ישנים בסוכה, מטעמים הנ"ל.

ו. הסברים על פי פרד"ס למנהג שאין ישנים בסוכה

כעת נשוב לדון במנהג חסידים. והנה מצינו כמה מנהגים שנתפשטו בזמנים ומקומות מסויימים, אשר על פי המבואר בתורת הנגלה הוצרכו הפוסקים ליכנס בפרצות דחוקות כדי ליישבם, ואלו הצדיקים הבאים בסוד ה' גילו לנו דאפילו כאשר לפי ההשקפה השטחית נראה שמנהגים אלו לא נתקבלו בקרב קהילות ישראל יראים ושלמים אלא מפני הלחץ והדחק וכיו"ב מתנאי הזמן והמקום, מ"מ באמת יסודותם בהררי קודש, ושורשם גבוה מעל גבוה מאד נעלה [וכפי שיתבאר לקמן]. וכ"ה בנידון דידן:

א. הרב הגאון ר' יחיאל מיכל היבנר זצ"ל, תלמיד מובהק של הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל ומגדולי רבני גאליצי,⁴¹ דרש בשבח המנהג שלא לישון בסוכה - לאלו שנוהגים כן - וכך הוא כותב בספרו "הדרת קודש"⁴², וז"ל: "והנה הרמ"א סימן תרל"ט כתב בשם המרדכי דלא נהגו לישון בסוכה משום צינה. וצבי והוסיף מדילי' דאי אפשר לקיים תשבו כעין תדורו. ולפי זה אינו מובן דעל כל פנים יותר טוב מלישון בביתו.⁴³ אך כוונתו על דרך שאמרו ביומא (יו"ד ע"ב) דלשכה של כהן גדול חייבת במזוזה דלא יאמרו כהן [גדול] חבוש בבית האסורים כו' דגם בסוכה הוא כן, דהוי גנאי בדבר והוא ביזוי מצוה, ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל לחובשם בבית האסורים, עיין שם דנ"ט סע"ב.⁴⁴ ורק להמדקדקין במצות התירו לפרושין דהם ששים ושמחים במצוה ואין מחסור ליראיו ולא

ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא, ולכן נהגו להקל". רמ"א יו"ד: סל"ט סי"ג [ויש מתירין למשמש בסוכות ולמעך בהם כו' ואף ע"פ שהוא קולא גדולה, כבר נהגו כל בני מדינות אלו ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מה שיסמוכו]. סקי"ד ס"א [ויש מתירין בשכר של דבש ותבואה... וכן נוהגין להקל במדינות אלו]. יו"ד סקנ"א ס"א (לענין מכירת דברים לעובדי כוכבים): "ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". שם: סק"ס סי"ח [וכן נוהגין להקל, אע"ג דיש מחמירין]. סקס"ב ס"א [וכן נוהגין להקל ואין למחות בידם, כי יש להם על מי שיסמוכו]. סקצ"ה סי"ד [וכן נוהגין להקל בזה, ויש להחמיר]. סר"א סע"ה - לענין הסלת מים חמין במקוה וכיו"ב [ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן]. וכי יעזי אדם לומר שאלו הנוהגים כאחד מהקולות הנזכרות בדברי הרמ"א הנ"ל ה"ה עוקרים הלכות ומצוות ח"ו!! ישתקע הדבר ולא יאמר!

41. ישב על כסא הרבנות בעיר ניזנוב שבגליציה והי' מקושר בחבלי עבותות אהבה והוקרה לכמה מהצדיקים הגדולים מאורי התורה והחסידות. חיבר ספרים רבים וחשובים.

42. מונקאטש תר"ס ח, ע"ב.

43. לכאורה כוונתו להקשות לפי טעם הרמ"א, [וס"ל דהתנאי של "איש ואשתו" אינו לעיכובא לפ"ד הרמ"א], דאילו לפי טעם המרדכי לק"מ דהרי המצטער צריך לצאת מן הסוכה וכמ"ש המג"א שם סק"ז - עפמ"ש הרמ"א שם ס"ז.

44. צ"ע כוונתו בציון זה. ואולי הוא טה"ד.

כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. ויש לומר על דרך הצחות⁴⁵: הישן תחת המטה בסוכה - כשראשו חושב על מטה שבביתו - לא יצא ידי חובתו. עוד כתב שם דלא רק שפטורין אנו מלישון בסוכה [ע"פ נימוקי המרדכי והרמ"א והאשל אברהם] אלא: "... אדרבא, הישנים תמיד בסוכה על פי רוב מקויים המשל כעבד [ש]מ[ן] לא כוס לרבו (סוכה כח, ע"א במשנה) וסביביו נשערה מאד⁴⁶ ויתר העם שרק אוכלין בסוכה מקיימין מצותן בלי מונע⁴⁷, וכל העם על מקומו יבא בשלום כעם ככהן⁴⁸ ולכל אחד ואחד נותנין חופה לפי כבודו⁴⁹ בחסדו יתברך".

הרי שה"ההדרת קודש": (א) נתן חיזוק למנהג הקיים, ופסק ד'לא כל הרוצה ליטול שם מדקדק במצוות יבא ויטול'. (ב) ביסס את המנהג שלא לישון בסוכה (גם) על פי חשבונות ושיקולים המיוסדים על מאמרי חז"ל שאינם מהווים דאביי ורבא. לדבריו מי שאינו ראוי לאיצטלא של 'פרוש' ואעפ"כ 'מהדר' לישון בסוכה, גורם לעלבון שמים [הוי גנאי בדבר והוא ביזוי מצוה. ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל לחובשם בבית האסורים]. גם יש לו לחוש מנוזיפת אדון העולם באם יצטרך לצאת מן הסוכה מחמת הגשמים וכיו"ב. ה"הדרת קודש" קבע אומר, על יסוד סברות המיוסדות על אגדות חז"ל (ושיש מקום לבע"ד לחלוק עליהם) שמי שאינו ישן בסוכה: "על מקומו יבא בשלום". הוי אומר, שלדבריו אין כאן "פירצה דחוקה" והנהגה המתאימה רק לשעת הדחק שכבדיעבד דמי, אלא אדרבה: אלו ואלו, הישנים ושאינם ישנים בסוכה, עושים רצונו של מקום.

45. בביאור לשון המשנה רפ"ב דסוכה.

46. לשון הכתוב תהלים נ, ג. ורומז הוא למ"ש חז"ל (יבמות קכא, ע"ב. בבא קמא נ, ע"א. ועוד): "וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו (אפילו) כחוט השערה". ולכאורה בנידון דידן כוונת ההדרת קודש ב"סביביו" הוא לאלו הישנים תוך הסוכה - בצילא דמהימנותא.

47. לכאורה סברת ה"הדרת קודש" הוא כסברא שהביא בשו"ת שבות יעקב חלק ב סימן י' דהיכא שישב בסוכה והתחיל במצוה לשמש לפניו במצוה זו וירדו גשמים נראה שאינו חפץ בשימושינו משא"כ כשלא התחיל במצוה כלל. וע"ש בשבות יעקב ש"ש לכאורה קצת ראייה לחילוק זה מדקיימא לן כדעת רוב הפוסקים דבלילה ראשונה צריך לאכול כזית אף אם ירדו גשמים ואי אמרינן הגשמים הם הסימן קללה שהקב"ה אינו חפץ בשימושינו אמאי יאכל בסוכה לילה ראשונה הא הוי כמצוה הבאה בעבירה לעשות נגד רצון וחפץ הבורא יתברך ח"ו אלא ודאי כיון דירדו גשמים קודם שהתחיל במצוה אין זו סימן קללה כלל מה שאינו כן אם כבר התחיל במצוה. [אבל שוב דחה השבות יעקב דברים אלו, איבעית אימא מדבר משנה ואיבעית אימא מסברא: (א) "דהא סתמא אמרינן בריש תענית שהגשמים סימן קללה בחג משמע אפילו בלילה ראשונה שלא נכנס עדיין בסוכה ג"כ הוי סימן קללה"; (ב) "הוא נגד הסברא לחלק כן, דאדרבה יותר טוב שעשה מקצת המצוה ונאנס מלא עשה כלל"].

48. לשון הכתוב - 'ישעי' כד, ב. הושע ד, ט. [ובדרשת חז"ל עה"כ (ראה שבת קיט, ע"ב): "שהושוו קטן וגדול"].

49. ראה בבא בתרא עה, ע"א.

ב. הובא לעיל מה שדיבר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זי"ע בשיחת ליל ראשון דחג הסוכות ה'תרצ"ט, בענין השינה בסוכה. אז סיפר אדמו"ר מוהריי"צ שכאשר שמע האדמו"ר האמצעי זי"ע איך שהאברכים ישנים בסוכה, הוכיחם במישור, ואמר להם בזה"ל: "איך אתם יכולים לישון במקיפים דבינה" [פירוש: בסוכה אשר בה שורה קדושה נעלית ביותר]. הוסיף הרבי הריי"צ וביאר שהוכחת אדמו"ר האמצעי מיוסדת על כך שאי אפשר לאנשים כערכנו להיות בטוחים שבשעת השינה לא נפגע בקדושת הסוכה, כי בשעה שהאדם ישן נשאר בו רק קיסטא דחיותא⁵⁰ ואז אין לו שליטה על מחשבותיו וחושיו, ולאידך 'אדם מועד לעולם בין ער ובין ישן'⁵¹ והרי הוא אחראי על מעשיו וכו' בשעת שינתו,⁵² ע"ש.⁵³

נמצינו למדים עוד טעם על העדר השינה בסוכה שהוא מחמת גודל קדושת המקום, וכפי שביאר רבינו כ"ק אדמו"ר זצוקל"ה: "שבסוכה מאיר אור אלקי גדול ביותר שהוא נעלה מכדי שיוכל לירד ולבא בהתלבשות בהאדם (בפנימיותו), אלא האור מקיפו בבחינת מקיף⁵⁴... ומאחר ששם מאיר אור אלקי נעלה כזה - איך אפשר לישון שם! על דרך לשון הכתוב (ויצא כח, טז): "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", (שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה - פירוש רש"י).

רבינו זי"ע אף הקדים תירוץ לקושיא שרבים מקשים בענין זה, וז"ל: ואין להקשות מדוע לא מצינו הנהגה כזו בדורות שלפנ"ז, גם לא אצל הגדולים כו' שידעו מתורת הקבלה ובודאי שהרגישו אור המקיף דסוכה - כי אצל יחידי סגולה אלה, גם שינתם היתה (לא רק) תוצאה מצד טבע הגוף, כי אם) מדריגה גבוה ביותר בעבודת ה' (השייכת ל"מקיפים דבינה". עכלה"ק.

[ומענין לענין באותו ענין - ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה מצאתי בשו"ת דברי יציב להגה"ק ר' יקותיאל יהודה מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל (או"ח סימן עדר): הפוסקים כתבו

50. ראה זהר ח"א פג, ע"א. תורה אור לך לך יב, ג. לקוטי תורה אמור לא, ב. שם, עקב יד, א.

51. לשון המשנה - בבא קמא כו, ע"א.

52. להעיר מרש"י נזיר סו, ע"א ד"ה אורחיה וכו'. ומובן וגם פשוט שטעם זה שייך גם ברווקים. וראה סוכה כו, ע"ב ובפרש"י שם ד"ה הילדים וד"ה שרגילין. וד"ל.

53. "פעם אחד סיפרו לאדמו"ר האמצעי שאברכים ישנים בסוכה, האט ער - אדמו"ר האמצעי זיי געגעבען דעם אמת'ן חלק, ואמר: שלאפן אין מקיף, מילא לערנען אין מקיף הרי זה דחק ונכנס, אבער שלאפן אין מקיף? ! אדם מועד לעולם (נסתפקו השומעים אם זהו גם כן מדברי אדמו"ר האמצעי או הוספת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ), והסביר: בעת שהאדם הוא בחיותו דהיינו שהוא ער, אז הוא שליט על עצמו, אבל בעת השינה שאז הוא רק קיסטא דחיותא איז ער קיין בעל-הבית ניט אויף זיך".

54. בלקוטי שיחות שם: "כמו שהסוכה כפשוטה, מקיפה - 'מחבקת' את האדם, ולא רק את האדם בלבד (עכ"פ ראשו ורובו) אלא גם את שולחנו - באופן שכל עניניו צריכים להיעשות בהמקיף של הסוכה - 'תשבו כעין תדורו'".

שמותר לקיים מצות עונה בסוכה.⁵⁵ ואדרבה, כיון שזהו ממעשה דירתו הי' צ"ל בסוכה.⁵⁶ אבל בפירוש הש"ך עה"ת פרשת אמור כתב "שתשמיש המטה אסור בסוכה" מפני קדושת המקום.⁵⁷ וכתב בדברי יציב דיש לומר "דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דבדורות הקדמונים שזיוגם היה בקדושה וטהרה, יש לומר דאדרבא, קדושת סוכה מסייעת להקדושה, אבל אחר ירידת וחולשת הדורות, יש להמנע מזה מחמת קדושת הסוכה וכמ"ש הש"ך עה"ת ודו"ק". עכ"ל.

עוד איתא בשו"ת דברי יציב שם, דאף שלפי דעת הרמ"א עיקר מצות סוכה היא לדור בסוכה עם אשתו כדרך שאדם דר בבית כל ימות השנה, [ולא נזכר בשום פוסק או מקובל, ראשון או אחרון, שתמנע אשה מלשבת בסוכה⁵⁸], מ"מ קבלה בידו מזקנו הגה"ק בעל דברי חיים זצ"ל שעדיף שלא תכנס אשה לסוכה כלל וכלל (כדי שלא לפגוע בקדושת הסוכה וכיוצ"ב).⁵⁹ ועפ"ז כתב עוד בדברי יציב, דאף שלפי דעת הרמ"א (הנ"ל ס"ב) אין יוצאים ידי חובת שינה בסוכה אלא אם כן גם אשתו תישן בסוכה, וכמשנ"ת,⁶⁰ עדיף (להחליט בעקבות הדברי חיים) לוותר על קיום המצוה כפי שיטת הרמ"א, כדי שלא לפגוע בקדושת הסוכה ע"י כניסת אשה לשם.⁶¹ וכך הורה בדברי יציב להלכה ולמעשה.

העולה מדבריו: (א) שע"פ הלכה בוודאי עדיף שנשים יכנסו לסוכה וגם יישנו בתוכה, ועי"ז יקיימו הן מצות סוכה בתורת רשות, ובעליהן חובת הישיבה בסוכה לכל הדיעות. וכן נהגו בדורות ראשונים. (ב) בתקופה מסויימת גילו מקצת חכמי הקבלה האחרונים שיש להמנע מקיום מצות עונה בסוכה, כיון שמצד ירידת הדורות עלול הדבר לפגוע

55. ראה ט"ז או"ח סתרל"ט סק"ד. וראה גם ברכי יוסף שם סק"ג.

56. ראה דרכי משה - נעתק לעיל הערה 11.

57. וראה תשובות המיוחסות לר' יוסף גיקאטילה (נדפסו בספר "אמת ליעקב" - "ספר יובל - פריימאנן" י"ל בברלין בשנת תרצ"ז) שאלה ז' (שם עמ' 169), וז"ל: שאלה: יודיענו מורנו על ענין תשמיש המטה בסוכה אם הוא אסור או מותר כי יש אומרים שהוא אסור ואנחנו בקשנו הכרעות מפוסקים ולא מצאנו לו שום זכירה אם אסור או מותר? תשובה: דעו לכם שזה הדבר באמת לא נמצא שום פוסק שזכר איסורו כמו שאמרתם ואם נמצא ולא ראינוהו אם קבלה נקבל. אבל שמענו מפי מגידי אמת שאומרים בספר הזהר מאסר אותו, ואם הזהר אוסר מי יוכל להתירו. וטעמא דמסתבר הוא שהסוכה רומז לדברים עליונים, ואע"פ שיש לנו כמה טענות [להשיב] בזה, מי יוכל להביא עצמו בין ההרים הגבוהים אלא קבלה נקבל. עכ"ל. וראה גם בית דוד (שאלוניקי תק"י) או"ח סתמ"ד - הו"ד בספר עיקרי הד"ט או"ח סימן לב אות יב.

58. ואדרבה, בדברי הפוסקים מבואר שאשה שמקיימת מצות סוכה מקבלת שכר כמי שאינה מצווה ועושה, והרבה נשים נוהגות כן עד היום הזה.

59. וע"ש דכשאשתו נדה יש טעם נוסף שלא תכנס לסוכה.

60. כך הבין הדברי יציב בדעת הרמ"א. כנ"ל בפנים ס"ג.

61. בדברי יציב שם כתב - שלא יקיים מצות עונה בסוכה, נכלל ג"כ בכוונת בעל הדברי חיים זי"ע שאמר: "אשה שלא תשב בסוכה הנני מבטיח לה בנים הגונים" "שלא תחשוב שקדושת הסוכה יסייע לה להמשיך בנים קדושים. דאדרבא קדושת סוכה נשגבה מאד דיש להמנע מזה, ואז תזכה לבנים הגונים".

בקדושת הסוכה. (ג) בתקופה מאוחרת יותר גילה הדברי חיים שלדעתו, 'עכשיו', עדיף שלא יכנסו נשים לתוך הסוכה כלל, כיון שמצד ירידה נוספת בדורות האחרונים, עלול הדבר לפגוע בקדושת הסוכה, ועל כן (ד) מנהג צאנו הוא להעדיף שיהיו הענינים על צד היותר טוב לפי המבואר בפנימיות התורה שנתגלתה בדורות האחרונים, אע"פ שיחסר המזג ע"פ המבואר בהלכות התורה הנגלות לנו ולבנינו].

ז. הסברת כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש - סוד אור מקיף והלכות מצטער⁶²

אחרי עלותו על כס נשיאות חסידות חב"ד, שנים רבות טרם דיבר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלל"ה על כך בהתוועדות רבתי עם, פנו שני שואלים (שלא נימנו על עדת החסידים) להרבי בבקשה שיבאר להם את המנהג ה'יוצא דופן' של חסידי חב"ד שאין ישנים בסוכה.

מתוך המסמכים שיש בידינו נראה ברור שהם שמעו על מנהג זה מאת חסידים וותיקים שנהגו כך ע"פ מסורתם,⁶³ והללו שאלו איך מתאימה הנהגת החסידים עם המפורש בשולחן ערוך. ברבות הימים דיבר רבינו באריכות על דבר ענין זה בהתוועדויות חג הסוכות, שמחת תורה ושבט בראשית ה'תש"ל ולקראת חג הסוכות ה'תשמ"ז נדפסו הדברים בספרו הגדול לקוטי שיחות.⁶⁴

והנה כ"ק אדמו"ר זי"ע ביאר גם כן דיסוד ההיתר ע"פ הלכה שלא לישון בסוכה הוא מדין מצטער. אלא שלפי ביאור המרדכי, הרמ"א, והט"ז והפוסקים הנמשכים אחריהם, הרי הצער [או החסרון ב"תשבו כעין תדורו"] בא מחמת הקור או הפירוד בין איש לאשתו, ואילו בלקוטי שיחות ובאגרות קודש הוסיף עוד ביאור ומחדש דיש חסידים כאלה שאצלם הצער בא כתוצאה מהטעם הפנימי שמחמתו יש מקום להמנע משינה בסוכה. זה גופא שבסוכה מאיר אור נעלה ביותר (מקיפים דבינה) גורם - במישרין או בעקיפין - למצב של מצטער, שהשינה בסוכה מפריע לו, ושוב הדר דינא דהמצטער פטור מן הסוכה. אלא

62. הבהרה: שמעתי מהרה"ג הרה"ח ר' אהרן שפירא שליט"א, רב דשכונת "פרדס כץ" בעיר בני ברק, שקיבל מרבינו, שכל ההסברים הבאים לקמן בענין המצטער מחמת קדושת הסוכה שפטור מן הסוכה, לא באו אלא כיהודה ועוד לקרא, להסברים שנאמרו בפוסקים, ראשונים ואחרונים, להצדיק את מנהג אלו שאין ישנים בסוכה. אם באנו לדון מפאת שורת הדין והחויב בלבד, הרי יש לנו על מי לסמוך וכמשנ"ת.

הרבי הדגיש כמ"פ שלא בא אלא לבאר את זה שאפילו נשיאי ישראל [ועד"ז חסידים וותיקים המהדרים במצוות עד קצה האחרון] שקיימו כל המצוות בכלל ומצות סוכה בפרט על צד היותר טוב, סמכו בענין השינה בסוכה אכחא דהיתרא, וכמבואר בלשון רבינו בלקוטי שיחות שם (ס"א וס"ח) עיי"ש.

63. במכתב מיום ז' מרחשון תשט"ז - נדפס ב"מכתבים מאת האדמו"ר מליובאוויטש" [באנגלית] ח"א (קה"ת תשל"ט) עמודים 153-154 כותב הרבי לשואל אלמוני: "הרב... מסר לי שאלותיך על דבר מנהג חב"ד שלא לייפות את הסוכה בנוי סוכה, וע"ד מנהגם שלא לישון בסוכה".

64. לקוטי שיחות חכ"ט עמוד 211 ואילך.

שהסבר הדבר, איך ובמה מפריעים האורות להשינה, ביאר רבינו באופנים שונים קצת זמ"ז.⁶⁵

במכתב מיום כ"ד אלול, ה'תשט"ו⁶⁶ כתב רבינו לשואל: במענה על מכתבו מי"ז אלול, בו כותב אודות הענין דשינה בסוכה ומעורר ע"ד מנהג איזה מאנ"ש במקומות מיוחדים בזה. הנה עליו להודיע אצלם אודות היסוד של מנהגם זה, כי בלי ספק ידועים הם מאז לשומרי תורה ומצוות ומדקדקים בהם. וזאת למודעי, אשר בענין השינה בסוכה הרבה יש להאריך [ומהנקודות בזה: שלילת דבר בזוי בסוכה. ומצטער], ואכ"מ.

ובמכתב נוסף שכתב רבינו באותה שנה מיום ז' מרחשון (באנגלית) כתב, וז"ל [בתרגום מאנגלית ללה"ק]: הרב [פלוגי] מסר לי את שאלתך: מדוע חסידי חב"ד אינם נוהגים... לישון בסוכה? שאלתך טעונה תשובה ארוכה יותר מאשר מכתבי זה יאפשר, אבל תקותי שהנקודות דלהלן תספקנה. [...] כדי לשמור על קדושת הסוכה, וכדי לעורר ולהגביר יחס של קדושה לסוכה, השינה בסוכה אינה נהוגה אצלנו. היסוד לזה הוא בשניים: (א) קיים כלל שהמצטער פטור מן הסוכה. (ב) בשעת השינה אין אדם שולט בעצמו. יתירה מזו, עצם לבישת ופשיטת הבגדים וכיו"ב יוצר בהכרח יחס של חולין למקום שמשמש כחדר שינה. הפחתה ברמת היחס לסוכה (כזו שנעשה ע"י השינה בתוכה כנ"ל) מכפי שהי' צריך להיות היחס ההולם את מצוותיו של הקב"ה, שבהן הוא קידש כל יהודי, בודאי תורגש ע"י חסיד חב"ד עד עומק נפשו כתוצאה מידיעותיו בתורת החסידות וחינוכו החסידי, ותגרום לו צער רוחני עמוק. שני השקולים האלה ביחד הביאו למנהג שלא לישון בסוכה. אמנם, אם יהודי מרגיש בבטחון גמור שהשינה בסוכה לא תפגע במאומה ביחסו לקדושת הסוכה, ושעל כן הוא פנוי מכל צער נפשי שהי' יכול להגרם על ידי זה, הרי הוא מחוייב לישון בסוכה, כפי שמחייב הכלל של 'תשבו כעין תדורו' - לדור בסוכתו במלוא מובן המלה. תקותי שהנ"ל יספק תשובה מספקת לשאלתך. אם תרצה הבהרה נוספת, אל תהסס לכתוב אלי".

נ"ל דאפשר לסכם היוצא משתי אגרות אלו כך: (א) ההלכה קובעת שמי שאינו מרגיש בנוח כאשר הוא ישן בתוך הסוכה [במדה כזאת שאילו הי' בתוך ביתו הי' עוזב את חדר

65. הטעם לכך נראה לומר, דבלאה"כ הרי הנימוק הפנימי להמנהג שאין ישנים בסוכה אין לו כל קשר ושייכות להטעם המבואר בפוסקים, [דאילו הטעם ע"פ נגלה הוא החסרון ב"תשבו כעין תדורו" (איש וביתו, מצטער וכו') צער גופני וגשמי, והטעם ע"פ חסידות הוא משום עוצם קדושת הסוכה], ורבינו רצה לתת הסבר כזה שהנגלה והפנימיות יחדיו יהיו תואמים, וכפשי"ת לקמן בגליון הבא שזהו יסוד מוסד בתורת רבינו, וע"כ ביאר שבאיש הנעלה הרי החסרון בתשבו כעין תדורו שמחמתו פטור מלישון בסוכה ע"פ הלכה ה"ה יוצא ונמשך מהטעם הפנימי וכפי שיתבאר.

66. אג"ק חט"ו (קה"ת ה' תשמ"ט) עמוד תיד.

משכבו להנצל מאי נוחיותו⁶⁷, הרי הוא בגדר מצטער שפטור מן הסוכה. (ג) קיי"ל שאסור לעשות שום תשמיש בזוי בהסוכה כדי שלא יהיו המצוות בזויות עליו. הרי שגם ע"פ הלכה קדושת הסוכה חמורה היא [ויש אומרים שקדושתה גדולה מקדושת בית הכנסת⁶⁸, ויש אומרים דמי שעושה בסוכה דבר שיש בו משום ביזוי מצוה עובר בזה על מצות עשה דאורייתא.⁶⁹] ועאכו"כ, שע"פ המבואר בתורת הסוד שבסוכה מאירים אורות נעלים ביותר, הרי קדושת הסוכה נעלה ביותר, [וכמ"ש בספר ש"ך עה"ת שם ד"על כן צריך לשבת בה באימה ויראה בבושה וענוה ואל ימשך אחר אכילה ושתי' שלא יבא לידי נבלה כו', וכמה בני אדם חושבין שיושבים בצל סוכה והם חוץ ממנה שמי שהוא... מכווין לישב בצילא דמהימנותא סוכה קולטתו, ואם לאו סוכה פולטתו כו'"], אשר על כן (ג) מי שלומד, יודע ומבין (ער דערהערט און ער לעבט מיט דעם ענין פון) עוצם קדושת הסוכה וחומר הענין ד"ביזוי סוכה" ר"ל, אינו מרגיש בנוח לעשות דברים בתוך הסוכה שלפעמים לא יהיו בהתאם לקדושת הסוכה. ועל כן, חסידים הראויים לשמם, אף שאינם בעלי מדריגות נעלות אשר מרגישים את האורות וכו' מכל מקום כיון שהם הוגים ומתעסקים ומתעמקים בתורת החסידות אשר בה מבואר ומודגש עוצם קדושת הסוכה⁷⁰, חוששים הם שמא על

67. זה לשון שו"ע רבינו אור"ח סתר"מ ס"ה: לא חייבה תורה לישב בסוכה אלא כדרך שאדם דר בביתו כל השנה לפיכך מי שהוא מצטער בישיבת הסוכה וכשיצא ממנה ינצל מן הצער פטור מן הסוכה שאף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער, עכ"ל. ושם סתר"מ ס"ד: כללו של דבר לעולם ידמה עליו סוכתו כאלו היא ביתו וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו... כל טרחא יתירה שאין האדם מצטער ומונע את עצמו מטרחא זו כדי לישב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישב בסוכתו בקביעות, עכ"ל.

68. ב"פסיקות ועיונים בעניני ד' מינים וסוכה" להרה"ג ר' הרב יצחק זילברשטיין שליט"א, (נדפסו בקובץ מורי' שנה שמונה עשרה, גליון א-ב (רה - רו) - תשרי ה'תשנ"ב) אות יא (עמוד קו - ע"ד "קדושת סוכה") הזהיר דכשעושים ברית מילה בתוך הסוכה יש להזהר מחמת קדושת הסוכה לא להחליף חיתולים לפני הברית בסוכה. ושם סיפר: ה"קהלות יעקב" הי' סנדק בסוכות, והמוהל עמד להחליף את חיתול התינוק שהי' מלוכלך בצואה. צוה ה"קהלות יעקב" זצ"ל להוציאו מן הסוכה ושם להחליפו: כך שמעתי מהרב נתן הרציג שליט"א. והוסיף הגר"י זילברשטיין, וז"ל: "וצ"ע אם הי' נוהג כך גם בבית הכנסת, דיתכן שקדושת הסוכה היא גדולה יותר משום שהיא חפצא של מצוה בעצמותה, משא"כ בבית כנסת דמתפללים בו אך איננה חפצא של מצוה בעצמותה. ועוד, דבסוכה אסור להחזיק כלי שתי' משא"כ בביכנ"ס, והוא משום דסוכה היא תשבו כעין תדורו, ואין אדם מחזיק בחדרו המפואר (טיטול) [חיתול] של תינוק ואף שאין לו דין צואה לא גרע מכלים מלוכלכים משא"כ בתי כנסת שאין בהם הלכה זו".

69. ראה שו"ת תשורת שי מהדורא תנינא סימן קכ"ב שמסיק דמי שמשתיין בסוכה עובר בזה על איסור דאורייתא. אבל ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סימן ע"ג [הר"ד בקיצור בדרכי חיים ושלום סימן תשעד] דמותר להשתין בכלי בהסוכה, "וכן נהגו צדיקים וגדולי עולם שישנו בסוכה גם אם הצטרכו לפעמים להשתין בלילה בעביט".

70. יש להעיר ממ"ש באגה"ק שבסו"ס נועם אלימלך, וז"ל: ושאלתי אדוני אבי מורי ורבי נ"י שיאמר לי מפני מה משנים הנוסחאות שבתפלה והשיב לי כך הלא הבית יוסף ז"ל שהוא ראש הפוסקים, הוא ז"ל מביא אלו הנוסחאות, ואח"כ בא הרמ"א ז"ל שהוא ג"כ ראש לכל הפוסקים איזן וחיקר כל התיקונים על מכונם בפני כללות ישראל, וראה בנוסחא זו שהוא אור גדול ואין העולם כדאי להשתמש בו והעמיד לנו נוסחא אשכנזית

ידי השינה בסוכה יקל קדושת הסוכה בעיניהם⁷¹ ואולי אף יבואו לידי "ביזוי מצוה" בתוך שינתם או מסביב לשינתם ו"יהיו מצות בזויות" ח"י⁷² וזה גורם להם שלא ירגישו בנוח ולא יערב עליהם שינתם בסוכה, והרי קיי"ל דהמצטער פטור מן הסוכה.

בשיחותיו ביאר רבינו את הקשר בין ה"אור מקיף" והצער בענין אחר. רבותינו נשיאנו שהיו צדיקים גדולים, קדושי עליון, הרגישו את עוצם הקדושה בהסוכה, בבחינת "מה נורא המקום הזה", ולא היו יכולים לישון (במנוחה) בתוך הסוכה. "ופשיטא אז דאס איז על פי הלכה ובפשטות: ער לייגט זיך שלאפן בסוכה און ער קען ניט איינשלאפן ווערן בשום אופן, איז ע"פ שו"ע בפשטות אז ער גייט שלאפן בביתו. און אויב בא עם איז זיכער

שהוא דבר השווה לכל נפש כערכנו. אבל הצדיקים אלו אשר רחצו מצואתם ומדקדקים על עצמם כחוט השערה וודאי לא הי' כוונתו ז"ל עליהם לבטל אותם מלהתפלל נוסחא זו שכתב הבית יוסף, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. ואם תקשה לך הלא יש כמה אנשים שאינם במדריגה זו כאשר כתבתי ואעפ"כ מתפללים נוסחא זו ומתחברים לחסידים עליונים וגם הם נקראים בשם חסידים הנני אומר לך, הגה מצינו בשירת הים שכתוב (בשלח יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ומה לנו מזה שישראל האמינו במשה, הגם שהשם יתברך הבטיח למשה (יתרו יט, יט) וגם בך יאמינו לעולם, מה לו למשה רבינו מזה וכי רצונו הי' שיאמינו ישראל בו הלא לא הי' חפץ רק שיאמינו בה'. אמנם התורה הקדושה השמיענו בזה דבר גדול והוכרחו על כרחם להאמין במשה, דהנה כוונת המקום הי' בהוציאנו ממצרים שנקבל התורה והוכרחו לצרף כצורף הכסף מזוקק שבעתיים ולכך היו כל אלו המאורעות קריעת ים סוף ושאר כל הניסים ומשה רבינו עליו השלום הי' מקדש עצמו עד שבא למדריגת הנבואה ועלה למרום והוריד תורה לישראל. והנה כל ישראל לא היו יכולים בוודאי שיהיו כולם במדריגה זו של משה ושיקבלו התורה על פי מדריגת הנבואה אך מחמת שהאמינו במשה והתקשרו בו הי' משפיע עליהם רוח קדושה והי' כאלו הם גם כן במדריגה זו ועל ידי זה יכלו כולם לקבל התורה על ידי אחדות והתקשרות למשה והנמשל מובן מאליו, עכ"ל.

71. ויעיין "ראשית חכמה" שער הקדושה פי"ד (סל"ד וסל"ה - הו"ד בקיצור בשל"ה הקדוש במסכת סוכה שלו קרוב לתחלתו) בהמשך למ"ש בענין קדושת בית הכנסת: וכן הי' מנהג מורי ע"ה שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה כי מצות סוכה קדושה גדולה והעד שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה כמו שאמרו רבותינו ז"ל וכן מצינו שפירש רשב"י ע"ה... הרי שאדם בתוך הסוכה מוקף מאויר קדושה וכמה קדושות יש בה כמבואר, ולכן ראוי להתרחק משיחה והיתול אלא יקיים וגילו ברעדה".

72. ויש להעיר שבקובץ "אור תורה" גליון שכ"א (תשרי תשנ"ה) סימן ד' ענף ה' העלה הרב ישראל פיינהנדלר שליט"א שאסור מדינא [!] להפיח בסוכה [אם לא כשישן ואנוס הוא בדבר]: (א) ע"פ פס"ד הרמ"א הנ"ל שאסור לעשות שום תשמיש בזוי בהסוכה. (ב) מק"ו: "ומה תפילין שמותר להשתין כשהם עליו (או"ח סמ"ג ס"א) ובכל זאת אסור להפיח בהם, סוכה שאסור אפילו להשתין בה (משנ"ב סתרל"ט סק"ט - וראה הערה 69) לא כל שכן שאסור להפיח בה". [וע"ש עוד קל וחומר מהא דקיימא לן בהלכות יום הכיפורים סימן תרי"ט שמי שישן בבית הכנסת בליל יום הכיפורים יישן רחוק מן הארון שמא יבא לידי הפחה, "הרי שאפילו בקרבת מקום קדוש אסור להפיח, וכל שכן בתוך הסוכה שהוא בתוך הסוכה עצמו"]. והנה אע"פ שיש מקום גדול לחלוק על כל ראיותיו [ואכמ"ל בזה], וגם הוא בעצמו הביא בסוף דבריו בשם מורו הגאון ר' יוסף שלום אלישיב שליט"א דס"ל שעל פי שורת הדין "מותר להפיח בסוכה כיון שדרכו של האדם בכך לא הוי ביזוי מצוה", מכל מקום העתקתי דבריו להורות איך שכל מי אשר גגע יראת ה' בלבבו, יבין וידע (גם ע"פ המבואר בנגלה דתורה) עד כמה יש להזהר בקדושת הסוכה ולחשוש שלא יבא לידי ביזוי מצוה ח"ו.

בוודאות [ודאי ע"פ שו"ע, (כמובן ע"י שהשתדל בזה בעבר או גם בהווה. וכיו"ב השערה ע"פ שו"ע] אז ער וועט ניט קענען איינשלאפן ווערן בסוכה - דארף ער מלכתחילה ניט פראווען עס. דאס איז אויך בפשטות דער טעם פארוואס כ"ק מו"ח אדמו"ר איז ניט געשלאפן אין סוכה: זיצנדיק אין סוכה האט ביי אים מאיר געווען בגלוי דער אור מקיף פון סוכה און דאס האט אים ניט דערלאזט איינשלאפן צו ווערן אין סוכה... במצב וועגן וועלכן עס רעדט כ"ק אדמו"ר האמצעי אדער (הנהגת) כ"ק מו"ח אדמו"ר אז דער גודל הגילוי שבהסוכה איז א מניעה ועיכוב צו שינה, איז מען דערפאר גופא פטור פון שינה בסוכה וויבאלד אז אויך בבית וואלט מען ביי אזא מצב ניט געקענט שלאפן".

הוסיף רבינו ואמר: ישנם גם חסידים שאינם מרגישים את קדושת המקום, כך שבוודאי יוכלו "למצוא תנומה לעפעפיהם" בסוכה, מכל מקום, גם להם יש זיקה לטענת פטור מצטער מחמת האור מקיף,⁷³ וזאת בהתחשב עם כמה אפשרויות, אשר היסוד והצד השווה בכולם הוא 'סוד התקשרות' החסידים עם הרבי ותורתו,⁷⁴ וז"ל רבינו: "דער ניט

73. ולא רק בגלל הטעמים המובאים בפוסקים הנ"ל.

74. כל זה אמר רבינו כתוספת לטעם העיקרי והפשוט: "מ'זעט דאך אבער אין דער הנהגה פון כמה וכמה, אז אויך אזעלכע וואס זיינען נאך ניט אין דער דרגא פון (קענען) מרגיש זיין דעם "אור מקיף" שבסוכה, זיינען זיך ניט נוהג צו מהדר זיין צו שלאפן אין סוכה (כאטש אז באכו"ש זיינען זיי מהדר אפילו במקום שאין חיוב), איז די הסברה אין דעם בפשטות: חסידים, זייענדיק מקושר צו רבותינו נשיאנו, לערנען תורתם (ע"מ לעשות) און גייען בדרכיהם - איז מנהג רבותיהם בידיהם" (לקו"ש שם ס"ח). פירוש: אם לא הי' מנהג בית הרב וענין מיוחד שלא לישון בסוכה, אז הי' ראוי להמהדרים להחמיר בענין השינה בסוכה [וכמו שפסק הרמ"א ורבינו הזקן ש"טוב להחמיר" בזה] אבל מכיון שיש באי השינה בסוכה: (א) מנהג שנהגו בו רבותינו, מנהג המיוסד על (ב) תורת רבותינו, וכפשי"ת לקמן שהוא "כדי לשמור על קדושת הסוכה, וכדי לעורר ולהגביר יחס של קדושה לסוכה", על כן אין אנו נוהגים להחמיר בענין זה.

[וגדולה מזה מצינו בעל חידושי הרי"מ זצ"ל ובנו בעל השפת אמת זצ"ל ונכדו בעל האמרי אמת זצ"ל נהגו לבטא את ה"דלי"ת בקריאת שם ה' [ובשם אדנ"י] בניקוד שוא ולא - כמו שצריך להיות לכתחילה - בחולם, כך שע"פ הלכה לא יצאו יד"ח בקריאתם וכו' אלא בדיעבד. הרה"ק בעל "אמרי אמת" זצ"ל כתב דיש בענין זה דברים עמוקים בגו' [מה שלא ניתן לכתוב], דברים שיסודתם בכתבי האריז"ל וכיו"ב: כששאלוהו למה אינו מקפיד לומר את השם כהלכתו ענה ואמר: "הטבת לשאול, וכבר היא טענה ישנה, ואם כה בדיעבד הכי קיימא לן קרא ולא דקדק באותיותיה יצא, קל וחומר בנקודותיה, ואשר אני עושה כה וכה - מצד מנהג אבותי". - ראה מכתבי תורה ל"מנן רבי אברהם מרדכי זצוללה"ה מגור בעל אמרי אמת" (תל אביב תשמ"ז), סימן כ"ה (עמוד מ') ושם סימן כ"ז (עמוד מב)].

רבינו זי"ע הי' רגיל להראות מקור לענין גודל החשיבות וחיבת הקודש למנהגי רבותינו זי"ע אפילו כאלו שיש בהם צד קולא מהא דאיתא במסכת סוכה (לב, ע"ב): תנא, עץ עבות, כשר. ושאינו עבות, פסול. היכי דמי עבות, אמר רב יהודה, והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא (פירש"י: שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד). רב כהנא אמר: אפילו תרי וחד (פירש"י: שני עלין בעוקץ אחד, ועלה אחד מלמטה, ועולה ורוכב על השנים). רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד (פירש"י: אף על גב דתלתא בחד קינא כל שכן דכשר), הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא. אמר ליה מר בר אממר לרב אשי, אבא, להווא הדס שוטה קרי ליה. [וראה גם פסחים קיד, סע"ב]. ובנדוד"ד ראה שיחה הנ"ל (הערה 64) סעיף ח.

פירן זיך בפועל כהנהגת רבותיהם בכל מה שאפשר - מאכט ביי זיי א צער וואס המצטער איז פטור מן הסוכה. ויתירה מזו בנידון דידן וואס דער מיטעלער רבי האט דעם ענין געמאנט פון חסידים (ווי כ"ק מו"ח אדמו"ר האט דערציילט אין דער שיחה) - קען ער, השייך לרבותינו נשיאנו, ניט שלאפן רואיקערהייט אין סוכה. ווייל כאטש דער אור הסוכה איז ניט מבלבל זיין שינה - איז ער דאך אבער מצטער דערפון גופא, פארוואס האלט ער ניט ביי דער מדריגה אז דער אור הסוכה זאל ביי אים לייכטן כ"כ בגלוי ביז ער זאל ניט קענען שלאפן אין סוכה; און אפילו איינער וואס אים ארט ניט פארוואס ער איז ניט מרגיש דעם אור שבסוכה - איז ער אבער זיך מצטער פארוואס דער ווארט פון מיטעלער רבי'ן דערנעמט אים ניט; און מצד דעם איז דער שלאפן אין סוכה גורם ביי אים א צער⁷⁵ - היתכן ער קען שלאפן בלי צער אין סוכה - און המצטער פטור מן הסוכה.⁷⁶

וראה גם אג"ק כרך יז אגרת ו'שעא [בתמהון קראתי בסיום מכתבו אשר אומר הוא ושמרו וגו' שהוא היפך ממנהג אנ"ש מדורי דורות... ולאחרי בקשת שליחתו מוכרתי לאמר שגם ע"פ נגלה מבהילה ההנהגה ע"פ הוראת חז"ל בהנהגת תלמיד לרב (סוכה ל"ב ע"ב, רב אחא ברי' דרבא מהדר כו' הואיל ונפיק מפומי' כו')]. שם אגרת ו'שפב [במש"כ ע"ד חלזון ותכלת בהנוגע לפועל עתה בציצית... גם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לא הסכים על החידוש בשו"א. ואין עתה תח"י מכתבו בזה. אבל זכורני שמביא שע"פ קבלה יהי' ענין התכלת רק לעת"ל. ואנו אין לנו אלא דברי כ"ק אדנ"ע. ועיין ג"כ סוכה לב, סע"ב: ר"א הוה מהדר כו' הואיל ונפיק מפומי' דר"כ]. כרך יח אגרת ו'תתקלז [במ"ש אודות הלינה בהאטעל - ראינו מנשיאנו הק' שהיו נוהגים בהאמור בלי כל חשש אף שהי' הדבר ידוע ומפורסם, כיון שרבו המבקרים אותם - בהאטעל, ועיין סוכה ל"ב סוף עמוד ב': מהדר וכו' הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא כו']. כרך יט אגרת ז'זנ [למנהג כמה מאנ"ש שבחורים היורדים לפני התיבה מסרבים לעטוף טלית ועד"ז בעלי' לתורה הגבהה וכיו"ב. מיוסד האמור על הוראת כ"ק רבותינו נשיאנו... וע"פ סיפור תורתנו [שגם סיפור התורה הוראה היא] (סוכה לב, ב): רב אחא ברי' דרבא מהדר וכו' הואיל ונפיק מפומי' דרב וכו'...]. כרך כ אגרת ז'תנה [הנהגה שכותב, ז.א. שלא לנגוע כלל בפאות הראש, לא ראיתי' בתוכי חב"ד, ואדרבא. ואפשר לומר בזה כמה טעמים... ובכל אופן הרי מפורש שהאריז"ל הי' חותכן ומקצן במספרים (שעהמ"צ וטעמ"צ פ' קדושים). וע"פ האמור הרי חלה על זה הוראת חז"ל הוראה ברורה, במסכת דמינה אזלינן (סוכה לב, ב): רב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא. עיי"ש ברש"י. ואת"ל הרי כ"ש וק"ו בנדון דידן, שבזה לא רק דבור הרב אלא מעשה הרב]. שם אגרת ז'תרנא [לירד לפני בתיבה בש"ק שלפני יאצ"ט (במוסף וכיו"ב) - אין מנהגנו בזה. והרוצה בזה דוקא - מהיכא תיתי (ויש להעירו מסוכה לב, סע"ב: הואיל ונפיק כו'). אבל לעורר מחלוקת ע"ז וכיו"ב - הוא לא מנהג כ"א איסור מה"ת, ות"ח מרבים שלום].

75. בלקוטי שיחות שם הערה 62* מוסיף הסבר: "היינו דנוסף על צערו בכלל ממצבו הירוד [שאינו מרגיש האור מקיף שבסוכה (או מזה שפתגמו של אדמו"ר האמצעי אינו פועל עליו כו')] - שמצער זה לא ינצל גם על ידי כניסתו לבית... הרי מעשה השינה בסוכה גורם לו צער (נוסף), היתכן שיכול לישון בסוכה בלי צער".

76. הסברת מנהגי חסידים על יסוד הנחה קדומה שהחסיד ראוי לשמו, מצינו בכ"מ בתורת הגאונים והצדיקים הקבועים בהיכל הבעש"ט. לדוגמא בעלמא: (א) תנן (ביצה פ"ה מ"ב) "ואלו הן משום שבות... ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין". וכך פסק המחבר באו"ח סשל"ט ס"ג: אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר. [וע"ש בב"י]. אבל ברמ"א שם כתב, וז"ל: "והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגור שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה

בסיגנון אחר: אם חסיד הוא, הרי בוודאי שיודע היטב, שלפי תורת החסידות, מן הראוי ה' שהשינה של אנשים כערכנו לא יערב לנו בתוך הסוכה. ידיעה זו גורמת, במישרין או בעקיפין, להרגש של אי נוחיות בשינה בתוך הסוכה. מטיבו של החסיד השוקד על תורת החסידות ודרכיה, לנהוג כפי העולה מתורת רבותיו ולשאוף לכך שחיייו היום-יומיים יהיו בהתאם להשלכותיה. הידיעה על דבר קדושת הסוכה או על תביעת רבו שתוקף קדושת הסוכה יוקלט במוחו ובלבו פנימה עד כדי כך שירגיש שלא בנוח מחמתה, גורם לכך שלא יוכל לישון בסוכה "כאזרח רענן" מבלי להצטער.⁷⁷

וכאן הבן שואל: ומה אם אין החסיד מצטער כלל, לא מזה ולא מזה [ולא משום סיבה אחרת]? הרי כבר פסק הרבי בסכינא חריפא: 'באם לבו בטוח בוודאות ששינתו בסוכה לא יביא כלל לידי פחיתות הכבוד מצידו כלפי קדושת הסוכה, ועל כן פנוי הוא מכל 'צער

נהגו להקל בכל'. והקשה מאן דהו על מנהג "חסידים ואנשי מעשה שמספקין ומרקדין בשמחות ורגנים לה' בשבתות וימים טובים... שנהגו רבותינו הקדושים הגאונים אשר בזכותם אנו חיים והחסידים התלמידים הבאים אחריהם" דאיך לא חששו מאיסור שבות?

וביאר בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ט עפ"מ ש בשו"ת מהרי"ק (שורש ט' ענף ב - הו"ד בב"י או"ח שם) בשם רבינו האי שביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה דנהגו בו היתר משום כבוד התורה, ע"ש. וכתב במנחת אלעזר די"ל דהוא הדין "גם בכל שמחת יו"ט ויקודין וסיפוקין בלא כלי מותר. ומה דלא חשיב לה במתניתין ביצה הנז' אף לסרך מצוה, יש לומר כיון שאינו מצוה לכל אדם רק למי שלבו בוער כרשפי אש שלהבת ה' שמחת יו"ט אשר הנחילנו, אבל לא לכל אדם... ואינו שמחה של מצוה אם אין חושק לה... אבל זה אינו רק ליחידי סגולה וחכמי ישראל כמ"ש הרמב"ם בלשונו בסוף הל' לולב... ומי לב הנלבב רואה קדושת לשונו בדברים האלו ויבין היטב דרך רבותינו הקדושים והבאים אחריהם לפזז ולכרכר ולרקד לשמוח באהבת ה' בשבתות ויו"ט ואין להרהר אחריהם ח"ו".

(ב) בחצירו של האדמו"ר ר' חיים מצאנז זצ"ל האריכו בתפלות ב' ימי ראש השנה עד כי נטו צללי ערב ולא ה' שהות לעם לקדש ולאכול סעודת יו"ט. הסביר נכדו הגה"ק ר' יקותיאל יהודה האלבערשטאם [מצאנז-קלויזענבערג] זצ"ל, שאם כי בטור ושולחן ערוך נפסק (או"ח סתקצ"ז ס"א) שבר"ה "אוכלים ושותים ושמחים" מ"מ נהגו להתיר התענית [כשיטת הגאונים המובא בב"י שם וברמ"א שם ס"ג] משום דס"ל שאפילו אנשים פשוטים "כל אשר בשם ישראל יכונה" מתרוממים בראש השנה לדרגא כזו שאין להם ענין באכילה ושת' "כיון שכמו חלב ודשן תשביע נפשו בתפלות ופיוטים שהם לו לתענוג הכי גדול". ופירש בזה הכתוב (תהלים פא, ד) "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב": "האי חוק לישנא דמזוני היא (ראה ביצה טז, ע"א), ורצונו לומר שהם ניזונים ביום זה עם משפט לאלקי יעקב, היינו במה שעומדים לפני השם ועוסקים במשפט אלקי יעקב הוא להם התענוג הכי גדול ויוצאים בכך מצות עונג ושמחת יום טוב". לאחר הנחה קדומה זו (שבר"ה כל יהודי שש ושמח ומתענג בתפלותיו) שעל פיה מפרש כמה פסוקים ומאמרי חז"ל נמצא עולם הפוך: ה"תענית ציבור" בראש השנה לא פגם בשלימות שמחת יום טוב. אדרבה נהפוך הוא: ע"י התענית והתפלות קיימו מצות שמחת יום טוב על צד היותר טוב! [ראה במאמר הגה"ק מקלויזענבערג "תקעו בחודש שופר", נדפס במכ"ע המודיע לראש השנה ה'תש"ס, עמוד ב].

77. אולי ניתן לנסח כך: החסיד ישא לכל הפחות קל וחומר בעצמו, אם רבו שמשכמו ומעלה גבוה הוא אינו יכול להרדם בסוכה מחמת קדושתה איך אבא אני הקטן ואעלה את משכבי לתוך הסוכה, שבוודאי אינה הולמת את קדושת המקום, ואישן בתוכה.

הרוח' שיוכל להגרם על ידי זה, הרי הוא מחוייב ועומד לישון בתוך הסוכה, כפי שמחייבת ההגדרה של "תשבו כעין תדורו" במלוא מובנה.⁷⁸

מכל האמור עד כה מובן שאלו שאין ישינים בסוכה עומדים הם על קרקע המוצקה של ההלכה ולא בדו ח"ו תורה חדשה. אדרבה, אלו שמתעלמים מדברי הרמ"א ושאר הפוסקים הם העושים חדשות ומלחמות. אולם לגופו של ענין, עדיין צריך ביאור: איפה מצינו גישה כזאת, להתבסס על תורת הנסתר בעניני הלכה? ועוד, שעל ידי זה נמצא "עולם הפוך": מה שמצד ההלכה 'בטהרתה' הרי הוא הנהגה של "בדיעבד" ושעת הדחק, נהפך - ע"י טעמים הידועים ליודעי ח"ן - להנהגה הראוי' לכתחילה!! דבר זה נבאר בפרק הבא אי"ה עם דוגמאות לכך ממה שכתבו גאונים וצדיקים מכל החוגים.

78. עוד נחוץ להבהיר, ולשלול בתכלית השלילה דעת הטועים והמטעים את העם אחרי ההבל באמרם שרבותינו נשיאי חסידות חב"ד התנגדו למנהג חסידים ואנשי מעשה משאר קהילות קדושות בישראל שמהדרים לישון בסוכה. ישתקע הדבר ולא יאמר. לאחר שרבינו זי"ע דיבר ע"ד מנהג זה בהתוועדויות יום שני דחג הסוכות ויום שמחת תורה ה'תש"ל נודע לו שיש שפירסמו משמו שכאלו הורה לאלו הישנים בסוכה לבטל מנהגם ח"ו ולישון בתוך הבית דוקא. ועל כן חזר לדבר על ענין זה בהתוועדות דש"פ בראשית ה'תש"ל, ואמר: "איך האב געהערט א גירסא בשמי אז איך האב געזאגט אז מען טאר נישט שלאפן אין סוכה - איז דאס בפירוש ניט אמת, ואדרבה: דער וואס וויל, זאל שלאפן געזונטערהייט. ושכבת וערבה שנתך... און קיינער זאל אים נישט שטערן. דאס וואס איך האב גערעדט, איז געווען אויף פארענטפערן מנהג רבותינו וכו', ומנהג חב"ד, אויף ניט שלאפן... דער עיקר איז אבער, אז ניט איך האב געזאגט אז מען טאר נישט שלאפן און אויב אימער שלאפט זאל מען אים אויפוועקן - זאל מען עס ניט טאן, ועאכו"כ ניט בשמי, נאר אדרבה: ושכבת וערבה שנתך. דאס וואס מען איז געקומען איז אויף מבאר זיין מנהג גדולים וטובים וואס מען האט געזען אז די רביים זיינען ניט געשלאפן אין סוכה ניט קיין שינת עראי און ניט קיין שינת קבע, ועד"ז כ"ק מו"ח אדמו"ר".

וכך הי' רגיל רבינו לומר בנוגע למנהגי חב"ד בכלל "שאין זה שולל ח"ו המנהגים בחוגים אחרים שמתנהגים באופן אחר מהנ"ל, כי נהרא נהרא ופשטי', וכל אחד במסילתו יעלה" (ספר השיחות ה'תשמ"ט ח"א עמוד 185). ועד"ז אמר רבינו בנידון דידן: "ביי יעדערן איז פאראן זיין ענין אין וואס ער קאכט זיך; דער מיטעלער רבי האט זיך געקאכט אין סוכה בענין הבינה, משא"כ די אנדערע תלמידי המגיד וכו', זיי האבן זיך געקאכט אין אן אנדער ענין אין סוכה וכו'".

וכבר כתב המאירי בהקדמתו לספרו מגן אבות: "אין לערער ולומר אם המנהג הזה נעשה כראוי האין הנהיגו האחרים במקצת מקומות היפך זה, שלא כל הדיעות שוות בחכמות, ואלו ואלו דברי אלקים חיים". [ויובן בעומק יותר עפ"מ ש"ב"הקדמת המלקט" לספר התניא בענין "הלכות איסור והיתר הנגלות לנו ולבנינו [ש]מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש ואלו דברי אלקים חיים לשון רבים על שם מקור החיים לגשמות ישראל הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין ימין ושמאל ואמצע שהם חסד וגבורה וכו' ונשמות ששרשן ממדת חסד הנהגתן ג"כ להטות כלפי חסד להקל וכו'"].

ועד"ז בנדון דידן, אלו המהדרים אחר המצוות וישנים בסוכה בוודאי מקיימים בזה מצוה גדולה וחביבה, ולפום צערא אגרא. ואלו שמנהג רבותיהם בידיהם ומהדרים לעשות מה "דנפיק מפומי' דרב" ועל כן נוהגים שלא לישון בסוכה, מגלים הם בהנהגתם את חביבות התורה והמסורה שקבלו מרבותיהם, ובלשון ההדרת קודש הנ"ל: "לכל אחד ואחד נותנין חופה לפי כבודו בחסדו יתברך".

הרב גדלי' אבערלאנדער

מח"ס 'פדיון-הבן כהלכתו'

'בנתיבות התפילה' על דיני טעויות בתפילה

מקבילות לנוסח אדמו"ר הזקן בסידורו ולמנהג חב"ד

ברצוני להתעכב כאן על ב' מנהגים שנוהגין אצל חסידי חב"ד הנוגעים לראש השנה שרבים וטובים חיפשו מקורות ומקבילות להם.

הראשון הוא לנוסח שכתב אדמו"ר הזקן בסידורו.

ובהקדם: כבר ידוע ומפורסם שכ"ק רבינו הזקן עמל ויגע על סידורו הרבה שנים אשר עמל ויגע הוסיף ושינה כל הזמן על-מנת שיהיה מדויק ומנוקה מכל טעות ויהיה כפי הכוונות אשר יסד האריז"ל בספריו. וכלשון כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע¹: "וכידוע אשר כ' שנה עסק בהנוסח ובכל שנה הי' מסדר נוסח אחר, עד הפעם העשרים יצא מזוכך ומבורר ומנוקה כו'..."

אחיו של אדה"ז רבי יהודה ליב, בעל 'שארית יהודה', כותב בהסכמתו לסידור אדה"ז²: "ראיתי שדבר שנצטער בו אותו צדיק מר רב אחאי הגאון החסיד איש אלקי נ"ע בהדפסת הסדור שלו, כי מלבד שבירר וליבן הנוסח עפ"י כוונה הרצויה להאר"י ז"ל, עוד זאת דרש במשפט המלות להעמיד עפ"י דקדוק אמת..."

ב'בית רבי'³ נאמר: "אדמו"ר בעל צמח צדק נ"ע אמר שרבינו כשתיקן הסידור הי' לפניו ששים סידורים מנוסחאות שונות, ומכולם בירר וליבן את הנוסחא שבסידור שלו".

הפסוק קולי שמעת שאומרים לפני תקיעת שופר

מנהג ישראל לומר לפני תקיעת שופר ששה פסוקים שראשי תיבות שלהם קר"ע שט"ן, ואלו הם הפסוקים כפי שמובא ברוב מחזורים,

א. קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי,

ב. ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך,

ג. ערוב עבדך לטוב אל יעשקני זדים,

1. ברשימתו שהתפרסמה ב'כפר חב"ד' גליון 927 עמ' 35.

2. נדפס בהוספה לסידור עם דא"ח עמ' 26 [646], ובסידור 'תורה אור', קה"ת תשמ"ז, עמ' 14.

3. ח"א פכ"ז (פד, א הערה א), ועד"ז כתב שם פ"י הערה ג.

הרב חיים רפפורט

רב בק"ק כנסת ישראל

לונדון אנגליה

מנהג חסידים בענין שינה בסוכה (ב)**השפעת הקבלה על ההלכה****מבוא**

בגליון הקודם ביארנו מה שכמה חסידים נקטו המנהג להקל בענין השינה בסוכה, ואע"פ שע"פ הלכה בוודאי ראוי להמקדקים במצוות להחמיר ולישן בסוכה, מ"מ יש שנמנעים מלהדר ולישון בסוכה. והבאנו מדברי כ"ק אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש זי"ע שיש טעם ע"פ המבואר בתורת הסוד להסתייג מלישון בסוכה מחמת עוצמת הקדושה אשר בה. הוסיף ע"ז רבינו כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע שיש"ל שרבותינו הגדולים, צדיקים קדושי עליון, אכן הרגישו את קדושת הסוכה שבאה "ממקיפים דבינה" וקדושה זו הפריעה להם כל כך שלא יכלו לישון בסוכה (בנוחיות), והרי המצטער פטור מן הסוכה. עוד הוסיף ע"ז רבינו זי"ע שעפ"ז י"ל ד[נוסף על הטעמים המבוארים בפוסקים להצדיק את הנהוג שלא לישון בסוכה], אפשר להציע טעם נוסף להצדיק את אי השינה בסוכה גם עבור החסידים שמנהג רבותיהם בידיהם, והוא, דהחשש שמא יבא לפגוע בקדושת הסוכה ולהכשל אפילו ב'אביזריהו' דביזוי מצוה וכיו"ב בשעת השינה או סמוך לה, גורם צער לנפש החסיד השואף להתנהג כתורת רבותיו ומחמת זה פטור הוא מלישון בסוכה, דכל המצטער פטור מן הסוכה. בסגנון אחר: מכיון שחסידים הראויים לשמם תלויים ומקושרים בכל נימות נפשותיהם לרבותיהם, הרי אע"פ שהחסידים אינם מרגישים מאומה ממה שרבותיהם מרגישים, מ"מ עצם הידיעה שאינו מרגיש ומתנהג כפי שהי' מן הראוי ע"פ תורת ותביעת רבותיו, גורמת צער בדרגא מספקת לפטור משינה בסוכה. כעת חל עלינו חובת הביאור ליישב מה שרבים מקשים: (א) איך יתכן שהמבואר בתורת הסוד במעלת קדושת הסוכה יסתור - ולו יהא רק בדורות האחרונים - לקיום מצות סוכה בשלימותה ע"פ ההלכה? (ב) איפה מצינו גישה כזאת, ליישב מנהגים תמוהים ע"פ הנגלות לנו ולבנינו על ידי זיקה לתורת הסוד.

א. נגלה דתורה ופנימיות התורה - תורה אחת

יסוד מוסד הוא בתורת רבינו כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע וציר שעליו סובבים הרבה מתורותיו הוא האמור בזהר הקדוש (ח"ג קנב, ע"א) שהיחס בין נגלה (גופא דאורייתא) דתורה לפנימיות התורה (נשמתא דאורייתא) ה"ה כהיחס בין גוף לגשמה - כפשוטם. כמו

שבעולם הגשמי, הרי הגוף והנשמה 'עובדים ביחד'; הנשמה נותנת חיות להגוף והגוף ה"ה כלי להתגלות כחות הנפש, ה"ה בעולם התורה, שחלק הסוד שבתורה מאיר את מה שכתוב בנגלה דתורה, ולאידך כל הענינים שבפנימיות התורה משתקפים ("שפיגלן זיך אפ") בחלק הנגלה שבתורה.

אמנם דוקא על פי יסוד זה מתחזקת הקושיא והתמיהה בנידון דידן: איך יכול להיות שענינה של מצות סוכה כפי שהיא מבוארת בפנימיות התורה יפריע לקיום חיובי מצות סוכה שנקבעו בנגלה דתורה. הרי השינה בסוכה היא חלק ממצות סוכה ע"פ הלכה, ואיך יתכן שע"פ המבואר פנימיות התורה יתהוו מניעות ועיכובים לקיום חלק מן המצוה? אמת נכון הדבר שאין כאן עבירה [אפילו באונס] שהרי המצטער פטור מן הסוכה, אבל סוכ"ס - כמאן דעביד מצות שינה בסוכה לא אמרינן.

[קושיא זו מתעוררת דוקא לפי הסבר רבינו מליובאוויטש זי"ע דהאור הוא הגורם את הצער. דאילו מחמת טעמי הפוסקים קא אתינן עלה, הלא אין הצער (ה"אונס") מתהווה אלא מחמת הגבלות העולם - מלשון העלם והסתר, קור וחום, קיץ וחורף וכו', אבל לפי הסבר רבינו שעוצם קדושת הסוכה מפריע להשינה בסוכה נמצא שקדושת הסוכה האמורה בתורה מבטלת בהכרח קיום חלק עיקרי ממצות ישיבה בסוכה, ודבר זה קשה להולמו: מני' ובי' אבא לישדא בי' נרגא? בתמיהה!]

ולזה תירץ רבינו, דבאמת אין כאן ביטול חלק ממצות סוכה כלל. הסבר הדבר: אילו היתה מצות סוכה מורכבת מחיובים שונים, נפרדים זה מזה - אכילה בסוכה, שתי' בסוכה, שינה בסוכה לימוד בסוכה וטיול בסוכה, הי' נכון לומר שמי שמאיזה סיבה שתהי' לא עשה אחד מדברים אלו בסוכה, הרי חיסר בזה חלק ממצות סוכה. ולפי זה, אילו יצויר מציאות של אדם שלא הי' ישן כלל כל שבעת ימי החג, לא הי' מקיים מצות סוכה בשלימותה שהרי לא ישן בתוכה כלל. ועד"ז: אילו יצויר אדם שלא למד או לא טייל כלל בסוכה כיון שהי' מצטער בעשיית דברים אלו בסוכה, וע"כ לא הי' עליו שום חיוב לעשות דברים אלו בסוכה, לא הי' מקיים מצות סוכה כתיקונה שהרי לא למד ולא טייל בתוכה. אבל באמת אינו כן, אלא דבמצות סוכה לא נאמר אלא חיוב אחד, והוא הישיבה, דהיינו הדירה, בסוכה: "כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע". אלא דכיון שכל אלו - אכילה שתי' שינה וטיול - הן הנה מפעולות הדיור, צריך לעשות את כולם בתוך הסוכה. ועכשיו הגע בעצמך: מי שאכל חלק מסעודותיו בסוכה וחלקם אכל בבית מפני הגשמים או הצער, שאז אינו מחוייב לאכול בסוכה, הכי נימא שלא קיים מצות סוכה בשלימותה? כיון שקבע דירתו בסוכה [ואכל ושתה וישן וטייל ולא יצא מן הסוכה אלא

1. מעיקרא רצה רבינו לתרץ ולבאר עפ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם הלכות סוכה פ"ו ה"ב דשינה בסוכה לא הוה קיום מצוה רק שישנו איסור לישן חוץ לסוכה, משא"כ באכו"ש וכו' דאיכא קיום מצוה (ע"ש בארוכה ומה שתירץ על פי יסוד זה), ולפ"ז כשמצטער וישן בבית (שבכה"ג לא עבר על שום איסור) לא חיסר שום מצוה.

כשהי' מצטער] נראה פשוט שקיים מצות סוכה. וא"כ, הוא הדין והוא הטעם במי שדר בסוכה ואוכל ושותה ומטייל בסוכה אבל אינו ישן בסוכה מפני שצער הוא לו, שקיים מצות סוכה בשלימותה מאחר שישב בסוכה כדרך שהוא דר בבית. [ועד"ז] פשוט דאילו יצויר מציאות שלא יצטרך אדם לישן כלל כל ימי חג הסוכות, לא ביטל בזה חלק ממצות סוכה].

ונ"ל שהדברים מוכרחים מתוך דברי הרמ"א עצמו שפסק ש"טוב להחמיר" לבנות סוכה מיוחדת שיוכל לישן בה עם אשתו כל ימי החג. והנה אי נימא שמי שהי' פטור משינה בסוכה וע"כ לא ישן בסוכה כלל (אף שאכו"ש בה) חיסור מצוה, דברי הרמ"א תמוהים, דמה שייד לומר עד"ז "טוב להחמיר", הלא קיי"ל דמחוייב לתת עד חומש מממונו לקיום מצות עשה,² ולמה אין חיוב גמור לבנות סוכה מיוחדת כדי שיוכל לישן בה עם אשתו כדרך שהוא דר כל השנה?

אלא על כרחך, דכיון שגם כשלא ישן בסוכה יקיים מצות סוכה בשלימותה וכמשנ"ת, אין חיוב לבנות סוכה מיוחדת [ועד"ז שאין חיוב לבנות סוכה שלא יצטער בה אפילו פעם אחת (בזמנים ומקומות שאפשר לבנות סוכה כזו), או לבנות ד' דפנות לסוכה (ולא להסתפק בשתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח) כדי שלעולם לא יהי' קר לו בתוך הסוכה, דאף שבוודאי יהיו זמנים שיצטער ויצטרך ליצא מן הסוכה, אין בכך כלום כי כיון שהסוכה ראוי' לדירה והוא דר בה כל זמן שאינו מצטער, הרי קיים מצות תשבו כעין תדורו ולא ביטל בזה שום חיוב. ודו"ק היטב בזה].³

ב. האם הנסתר יכול להשפיע על הנגלה?

אמנם עדיין לא באנו אל המנוחה, כי אלו אשר לא הורגלו במנהגי מקובלים וחסידיים, רגילים לטעון: אמת נכון הדבר, שיש ליישב המנהג שלא לישון בסוכה, ע"פ דברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. אך לא על אי השינה בסוכה תלונתם אלא על הגישה עצמה פליאתם: איפה מצינו "תורה" כזאת שיש בה:

2. ראה רמ"א או"ח סימן תרנ"א ס"ו.

3. ועד"ז יש להוכיח גם ממ"ש המאירי הנ"ל (ס"ב) ד"אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם... אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים שישנים שם קימעא בבגדיהם דרך חבוב מצוה".

ולכאורה עדיפא הול"ל, דעשו כן כדי לקיים מצות סוכה בשלימותה. ועכצ"ל, כנ"ל, דגם בלי שינה בסוכה נתקיימה המצוה בשלימותה. ודו"ק. ועד"ז יש להוכיח מדברי הט"ז, המג"א והלבוש הנ"ל - תן לחכם ויחכם. ואכמ"ל.

(א) עירוב תחומי ההלכה והקבלה בכלל, ומיזוג ושילוב "טעם רוחני"⁴ ("מקיפים דבינה") עם הליכות עולם ההלכה (מצטער פטור מן הסוכה) בפרט. מחיצות קבע הקב"ה בעולמו: ארבע אמות של הלכה לחוד וחדרי רזין דאורייתא לחוד.

(ב) "עולם הפוך": הלא לאחרי ככלות הכל, פנים חדשות באו לכאן. מה שמצד ההלכה "בטהרתה" הרי היא הנהגה של "בדיעבד" ושעת הדחק, נהפכה - ע"י טעמים הידועים ליודעי ח"ן - להנהגה הראוי' לכתחילה! מה שמתחילה היתה ההנהגה של אלו שאינם "מדקדקים במצוות", נעשתה לנחלת חסידים ואנשי חעשה דוקא!

אמנם כבר אמרו 'לא שמענו ולא ראינו אינו ראי'ה' ולהלן אביא דוגמא הדומה ממש לנדו"ד, להורות שבאמת דרך זה, של הסברת מנהגים שקשה להבינם ע"פ נגלה ע"פ [או בצירוף טעמים מ]תורת הסוד, ישן נושן הוא. גם הענקת ערך של 'לכתחילה' (על יסוד סתרי תורה) למנהג שבפשטות נתפשט בשעת הדחק ו'בדיעבד' - כבר הי' לעולמים, ואין כל חדש בזה.

ג. אין נושאים כפיים בחו"ל אע"פ שהיא מצות עשה מה"ת

נשיאות כפים: מצות עשה מן התורה שיברכו הכהנים את ישראל בכל יום בנשיאת כפים.⁵ וכן נהגו בזמן הש"ס והגאונים והראשונים,⁶ בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. אמנם בזמנו של המהרי"ל כבר נתפשט המנהג שאין הכהנים עולים לדוכן לברך את ישראל כי אם בתפלת המוספין דימים טובים. וכתב האגור סימן קעו (הו"ד בב"י או"ח סו"ס קכ"ח), וז"ל: נשאל מהרי"ל למה אין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום מאחר שהוא מצות עשה והשיב מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם... ובכל יום קשה להם לטבול בחורף, ולכן עלה המנהג דוקא ביום טוב וגם מטעם ביטול מלאכה וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר, עכ"ל.

וברמ"א או"ח שם סמ"ד כתב טעם אחר, וז"ל: נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביום טוב, משום שאז שרויים בשמחת יום טוב וטוב לב הוא יברך, מה שאין כן בשאר ימים, אפילו בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. ואפילו ביום טוב, אין נושאים כפים אלא בתפלת מוסף, שיוצאים אז מבית הכנסת וישמחו בשמחת יום טוב.

4. לשון הצפנת פענח בשאלות ותשובות (דווינסק תש"א) סימן כא (יו"ד ע"ב) - נעתק בצפנ"ע עמ"ס מכות יו"ד ע"א - בהגדרת טעם הרמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"א. ועיין לקו"ש (לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע) חלק כ"ט ואתחנן (ב).

5. רמב"ם ספר המצוות מצות עשה כו ובראש הלכות תפלה. חינוך מצוה שעח. שו"ע רבינו הזקן או"ח ר"ס קכ"ח. ועוד.

6. ראה (לדוגמא) מחזור ויטרי סימן קל (עמוד 99). וראה גם סידור רש"י סימן תק"ו.

והנה כבר כתבו כמה פוסקים שטעמים אלו (וכיוצא באלו⁷) שכתבו לקיים המנהג שנהגו שלא לישא כפים בכל יום, נראים כישובים דחוקים עד למאד, וכמ"ש בבית יוסף על המהרי"ל והאגור בזה"ל: "דחק עצמו לקיים מנהג מקומו, ואינו מספיק, כי מה שכתב מפני שנוהגים לטבול קודם, האי חומרא דאתי לידי קולא היא, ותלי תניא בדלא תניא, שהרי טבילה לנשיאת כפים לא הוזכרה בתלמוד. ואם הם נהגו להחמיר ולטבול, למה יבטלו בשביל כך שלש עשה בכל יום. ואף על פי שאינו עובר אלא א"כ נקרא, מכל מקום מוטב להם שיקיימו שלש עשה בכל יום ולא יטבלו - כיון שאינם מחוייבים - משיטבלו, ועל ידי כן יניחו מלקיים שלש עשה בכל יום. וישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנשיאת כפים!"

ובשו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צ"ה כתב, וז"ל: ומה שברוב העולם אין כהנים עולים לדוכן כל ימות השנה מנהג גרוע הוא ומשום בטול מלאכה לעם... ומי שנתחכם לחזק ידים רפות שתעמודנה ברפיון, בקש סמך לאותו מנהג, והפריז הרבה על המדה... והא קפחינהו לכהנים בטעותא רבתי, אלא שאין כהן עובר בעשה עד שיאמרו לו עלה, עכ"ל.

ד. הגר"א הסיק שביטול מצות ברכת כהנים בזה"ז מעוגנת בתורת הסוד

גם הגר"א מוילנא סבור ה' שיש להחזיר עטרה ליושנה, ולהנהיג בכל העולם כולו שישאו הכהנים את כפיהם בכל יום.⁸ וידוע מ"ש "הגאון החסיד רבי ישראל משקלוב זצ"ל מחבר ספר פאת השלחן, ששמע מפי הגאון האמיתי החסיד רבינו אליהו מוילנא זיע"א, כי אילו היה עולה הדבר בידו היה מבטל תורה ותפלה ומסבב מעיר לעיר וממדינה למדינה לבטל החרם דרבנו גרשום בענין איסור לשאת שתי נשים,⁹ כי על ידי ביטול החרם תהיה התקרבות הגאולה, וגם להשפיע שהכהנים ישאו כפיהם לברך ברכת כהנים בכל יום".¹⁰

אמנם בשו"ת משיב דבר (להנצי"ב ז"ל) חלק ב סוף סימן קד כתב, וז"ל: וזכרוננו ששמעתי כמדומה מחותני הגאון מהרי"ץ הגאב"ד דוואליזין זצ"ל שפעם אחת הסכים רבינו הגר"א ז"ל להנהיג נשיאת כפים בכל יום בבית מדרשו ועיכבוהו מן השמים, ונלקח לבית האסורים

7. יעויין עוד טעמים נוספים בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן כ"ג ובשו"ת בנין שלמה סימן יו"ד ובשו"ת ארץ צבי סימן ל. ישועות יעקב סי' קכ"ח ס"ק כ"ה ושו"ת נפש חיה חאו"ח סי' מ', עיי"ש. ובערוך השלחן סימן קכ"ח סס"ד כתב "דכאילו בת קול יצא שלא להניח לנו לישא כפים בכל השנה כולה. ומקובלני ששני גדולי הדור בדורות שלפנינו כל אחד במקומו רצה להנהיג נשיאת כפים בכל יום וכשהגבילו יום המוגבל לזה נתבלבל הענין ולא עלה להם ואמרו שרואים שמן השמים נגזרה כן" ע"ש.

8. ראה פאת השולחן (לתלמידו ר' ישראל משקלאוו ז"ל) סימן ב' סקט"ז ובבית ישראל שם סקכ"ג.

9. להעיר ממ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן טו.

10. ממכתב שכתב הגר"ש העליר ביום י"ד טבת ה'תרל"ו - נדפס בספר "הגאון החסיד מוילנא" (לר' בצלאל

לנדא ז"ל - ירושלים תשכ"ה) עמוד קנג הערה 31.

בעת המחלוקת הנוראה בוילנא ל"ע.¹¹ ואח"כ חו"ז הגאון אביר הרועים מורנו הרב חיים ז"ל הסכים ביום אחד שביום המחרת יצוה לישא כפים, ובאותו לילה נשרף חצי העיר ובית הכנסת שבעיר. וראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ, ואין אתנו יודע עד מה, עכ"ל הנצי"ב.¹²

והן הן הדברים שאמרנו, שהפוסקים טרחו ליישב מה שלכאורה ה"ה "מנהג גרוע" (בלשון הרמ"ע הנ"ל), והטעמים הגלויים לנו אינם מספיקים ליישב המנהג (כי אם בדוחק גדול), עד כדי כך שהגר"א ותלמידיו השתדלו להחזיר עטרה ליושנה, עד שמעשי ההשגחה העליונה הראו בעליל "שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ", והנח להם לבני ישראל, אם אינם נביאים, בני נביאים הם.

[ויש להוסיף, שכידוע, בכמה קהילות ספרדיות בחוץ לארץ אכן נוהגים לשאת כפיהם בכל יום או עכ"פ בכל שבת¹³ ולא קרה להם שום מכשול ועוון עי"ז ח"ו.¹⁴ וע"כ צ"ל דגם בזה "אין אתנו יודע עד מה", ולא הרי "סתרי השפעת הברכה היורד ע"י ב"כ בחו"ל" בקהילות אשכנזיות כ"סתרי השפעת הברכה היורד ע"י ב"כ בחו"ל" בקהילות ספרדיות. ונהרא נהרא ופשטי']

11. על פרשת מאסרו של הגר"א - ראה בספרו של הרב בצלאל לנדוי "הגאון החסיד מוילנא", פרק ה, עמ' ס-סא.

12. וראה באור"א קצת בספר "עליות אליהו" (לר' יהושע העשיל לעווין, ווילנא תרל"ד) במעלות הסולם (טז, סע"ב בהערה): "ואני שמעתי מפה קודש דודי הגאון מוהר"ח ז"ל שכמה פעמים השתוקק רבו ז"ל להנהיג בבית מדרשו שיהיו הכהנים נושאים כפיהם בכל יום ולא ערב לבו לעשות מעשה עד שפעם אחת באמצע היום החליט בדעתו שלמחר ישאו הכהנים כפיהם והנה באותו היום לקחוהו ונתנוהו בתפיסה על העלילה שהעלילו עליו כמפורסם כנראה שמן השמים עכבו הדבר. ובאותו הסיפור אמר עוד דודי ז"ל שפ"א החליט בדעתו גם הוא שיצוה בעירו וואלזין למחרת ישאו הכהנים כפיהם והנה בלילה השייך ליום המחרת נשרף הבהמ"ד, מכ"ז נראה שלא אסתייע מילתא אולי למען כבוד של הראשונים שלפנינו" עכ"ל.

וראה גם ערוך השולחן (שבהערה 7).

13. ראה (לדוגמא) שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סוף סימן ז: "הנני מסכים ומעריב עם כת"ר להנהיג בקהלתו לישא כפים בכל יום או בכל שבתות השנה למען לא תבדל קהלתו מכל קהלות הספרדים די בכל אתר הנוהגים כן לישא כפים בכל יום".

ובספר "כה תברכו" לר' יהושע אלעזר הכהן חמצי (שאלוניקי תרמ"ו), כתב (ג, ע"א; קיח, ע"א) שה"מנהג בעירנו" (איזמיר - ראה שם סח, א. צד, ב) הוא שהכהנים נושאים את כפיהם רק "ביום שיש בו ס"ת" ומ"מ כתב (לז, ע"א; קכ"ד ע"ב): "יכולים כהנים לשנות המנהג ולעשות נשיאות כפים בכל יום כמנהג א"י תוב"א... שהוא מנהג הגון... ובשנת התר"א האיר זרח בקרב מחנינו אחד המיוחד... ועשה מעשה ונשא את כפיו... בכל יום ולא חש למנהג".

14. ויתכן שגם יחידי סגולה בקהילות אשכנזיות נשאו כפיהם בכל יום וכמו שעשה הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל בפרנקפורט כדאיתא בספר "חוט המשולש" (לר' שלמה סופר, מכון חתם סופר - ירושלים), עמוד ב' בהגה"ה. ועוד. ואכ"מ.

ה. ישיבה בסוכה בשמיני עצרת

בנוגע לישיבה בסוכה בשמיני עצרת בחוץ לארץ הרי נקבעה ההלכה בגמרא ובפוסקים: "יתובי יתבינן ברוכי לא מברכינן".¹⁵ כן פסקו "שלשת עמודי ההוראה", הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, וכך פסקו הטור והשולחן ערוך, הב"ח והרמ"א, המגן אברהם, הט"ז, והגר"א. ועוד. הרבה צדיקים החמירו מאד בענין הישיבה בסוכה בשמיני.¹⁶ וכן הוא מנהג חב"ד שאין אוכלים ושותים בסוכה (והמהדרים - אינם שותים אפילו כוס מים חוץ לסוכה) בשמיני עצרת.¹⁷ אכן בהרבה מקומות באירופא ובארה"ב נהגו להקל בזה, למחצה לשליש או לרביע.¹⁸ הרבה פוסקים תמחו על מנהג זה. אמנם כיון "שראינו פרושים וקדושים מקילים בדבר, אשר ידוע כי מחבבים מאד המצוות במסירות נפש, בפרט מצות סוכה, ואף על פי כן מקילים בדבר מסתמא יש יסוד לקולא" (שו"ת תורת יקותיאל, מהדורא תנינא, או"ח סימן צח).

ההסברות שנאמרו להצדיק המנהג מיוסדות בעיקר¹⁹ על מציאות הקור והצינה השכיח, ברוב המקומות באירופא, בימי חג הסוכות. בהונגרי' בפולין וברוסיא הרי המזג אוויר בשמע"צ בלתי נאות הי' לישיבה בסוכה. והרי כתבו הראשונים שהטעם שתיקנו חז"ל לישב בסוכה בשמיני עצרת ולא ליטול לולב, הוא משום ד"בלולב לא רצו לתקן כלל שיטלנו הלולב מספק לפי שהוא יום טוב ומוקצה לטלטול ומינכרא למילתיה שנוהג בו מנהג חול, אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו אוכל בה אפילו ביום טוב".²⁰ והמקילים בענין אכו"ש בסוכה נקטו דגם לאחר שתיקנו ישיבה בסוכה בשמע"צ, לא תיקנו אלא כששייך טעמא ד"סוכתו עריבה עליו" משא"כ במקומות הקרים, וכמ"ש בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא או"ח סימן מ') ד"כשהזמן קר אין ראוי לישב בה, אף כשאינו בגדר מצטער שפטור אפילו בחג הסוכות, מכל מקום בשמיני חג העצרת אם יש סיבה דליכא למתלי

15. סוכה מז, ע"א.

16. ראה "אוצר מנהגי חב"ד - אלול תשרי" (לידידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין שליט"א - "היכל מנחם", קה"ת, התשנ"ה) עמוד שמח ואילך. ושם נסמן. ע"ד הנהגת הגר"א שהחמיר מאד בענין הישיבה בסוכה בשמיני עצרת - ראה חיי אדם כלל קנ"ג סעיף ה. "מעשה רב" (ווילנא תרמ"ז) סימן רכב.

17. לקוטי שיחות חלק ט' עמוד 227 הערה 17. ספר המנהגים חב"ד עמוד 67.

18. ראה "אוצר מנהגי חב"ד" הנ"ל הערה 100.

19. הסבר ע"ד הפלפול והחידוד - ראה מאיר עיני חכמים (להרה"ק ר' מאיר יחיאל הלוי מאוסטראווצא זצ"ל, ברוקלין תשמ"ח) חלק ראשון אות ס' סימן צג "בענין סוכה בשמיני עצרת". שו"ת בית ישראל להרה"ג ר' ישראל עדעלין או"ח סימן קז, (קח ע"א ואילך). שו"ת חדות יעקב להגרצא"י מייזליש (פיעטרקוב תר"ף) סימן קכז (סק"ז). ספר "דור דורים" להגר"ע גלזנר זצ"ל (הוצאת "אריאל", ירושלים תשמ"ח), סוגיא ד"סוכה בשמיני" עמוד קפה ואילך.

20. תוספות ד"ה כולי עלמא לא פליגי דיתבין - סוכה שם. וכ"ה ברא"ש שם פ"ד ס"ה (הו"ד בבית יוסף או"ח סימן תרס"ח). ועוד.

שעריבה עליו תו הוי כמנכרא מלתא שיושב לשם סוכה וכ"כ הקרבן נתנאל שם, ובזה יצדקו איזה בני אדם שאין אוכלים אז בסוכה. דהגמרא מיירי במדינות החמים, משא"כ במדינותינו שהזמן קר אז. וכן כשאין לו סוכה שלו, דאינו ערב לו.²¹

ובכל זאת, לפי דרכי ההכרעה הרגילים בעולם ההלכה, לכאורה היינו צריכים לנקוט למעשה את המבואר בסוגיא דעלמא, בגמרא, ברמב"ם, בטור ובשולחן ערוך, ורוב הפוסקים - גם אלו שגרו במדינות הנ"ל באירופא, שכולם פוסקים בסכינא חריפא שבשמיני עצרת יושבים בסוכה. ולכל הפחות, היו צריכים הבעלי נפש והמדקדקין במצוות להזהר בזה, [כמו שנזהרו בכו"כ מקומות בענין השינה בסוכה, ולא חששו לסברות הפוסקים הנ"ל, דמי שאין לו סוכה מיוחדת שאשתו תרצה לישן בה ה"ה כעוסק במצוה ואינו מחוייב לישן בסוכה].

ויתירה מזו, יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר: עד כאן לא למדו זכות על אלו שאינם אוכלים בסוכה בשמיני אלא במקומות הקרים, אבל מה נאמר ובמה נצטדק בבואנו ללוס אנג'לס ופלורידה שבאמת הסוכות עריבות עד למאד, ואפילו בניו יארק ולונדון שהרבה עושים כמעשה שמאי הזקן²² ופוחתים את המעזיבה בתוך הבית ומסככים על גבה, ואין שום טירחא או גרמא של 'אי נוחיות' על ידי הישיבה בסוכה, עד כדי כך שלפעמים אם לא הי' מסתכל כלפי מעלה בקל הי' חושב שיושב בדירת קבע לכל דבריו, ובכה"ג קשה מאד ליישב המנהג שלא לאכול בסוכה בשמיני.

אמנם נראה דגם בכאן צריכים אנו למודעי מתורת הסוד. בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ל"א) כתב שלפי מ"ש מקובל אחד (בן דורו של הרמ"ע מפאנו), הישיבה בסוכה בשמיני מופרכת לגמרי.²³ וכיון שיש לנו פוסקים המקילים בענין הישיבה בסוכה בשמיני, [אם כי היא היפך דברי רוב הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים], שוב יש לנו לאמץ את

21. ועד"ז כתב בשו"ת תורת יקותיאל שם. והוסיף: "אפשר כיון שיש חשש מכשול עבירה בזמנינו דקי"ל הכל חולים אצל הצינה... עכ"פ מצאנו מקום ויסוד ליראי ה' וחושבי שמו שאינם מבעטים ח"ו במצוה יקרה כזו רק מתייראים שלא לעשות עבירה בזה ומגודל יראתם הבערת בקרבם דעבדי הכי".

22. סוכה כ"ח ע"א (במשנה).

23. מקראי קודש לר' יוסף בן ר' בנימין סאמיגה [בן דורו של הרמ"ע מפאנו] (ווארשא תרמ"ד) עט, ע"ב: "ומפני שהסוכה מורה כענין כבורח מאויביו וכו' שאנו ניצולים מהמזיקים ומקטריגים ושיעבוד גליות בהיותנו בורחים ונסים ממקומות ממשלתם ובאים לחסות ולהתלונן תחת צל סוכת שלומנו וכו' לכן בשמיני עצרת שהוא רמז לעתיד שיהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא בשם ה' והוא לבדו יהי' למלך על כל הארץ ומלכותו בכל משלה וכו' ולא יהי' בשום מקום לא שטן ולא מזיק ולא פגע רע כי ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד ולכן צריך אדם בשמיני עצרת לצאת מהסוכה ושלא לקדש בה והמקדש בסוכה נראה כממעט במלכותו וממשלתו יתברך ח"ו והיוצא מהסוכה לגמרי ואינו אוכל בה כלל ביום שמיני עצרת שהוא עתה יום אחרון של חג נחשב לו כמקדש שמו ברבים כי על העתיד שעליו בא לרמז היום הזה נאמר והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' אמן יהי' במהרה בימינו".

המנהג המתאים ביותר לפי תורת הקבלה, ובלשון המנחת אלעזר: "ומי האיש הירא את דבר ה' הרואה דברים חמורים ונוראים כאלו על היושב בסוכה בשמיני עצרת יוצאים מפי גאון וגדול מהראשונים בקדושה וטהרה ולא יחדד לבבו, והגם כי אין לנו אלא דברי חז"ל בגמרא והנפסק בשולחן ערוך מכל מקום כיון שיש בזה עקולי ופשוטי, חלוקים בין חמימי לקרירי, ואם כן נפל פיתא בבירא לתקוע עצמו לדבר הלכה לישב בסוכה בשמיני עצרת במדינותינו שהוא בכלל מקומות הקרים כנ"ל".²⁴

והנה המנחת אלעזר דיבר לפי מקומו ושעתו, וכבר קבע המנחת אלעזר בעצמו [בענין השינה בסוכה], שאין דנין ממקום למקום ומזמן לזמן, ואין אתנו יודע בבירור איך הי' פוסק בזמנים ומקומות שהסוכות עריבות עד למאד בשמיני עצרת. אבל המפורסמות אינן צריכות ראי', שכל אלו (כמדומני - בלי יוצא מן הכלל) הנוהגים שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת נוהגים כן בכל מקום, ומבלי הבט על המזג אוויר וכיו"ב. ובאמת, בשו"ת מהרש"ג (או"ח ח"א סימן ל"ה) קרא תגר "על המנהג של קצת אנשים שאינם אוכלים בסוכה בשמיני עצרת אפילו כשהזמן חם, שנצמח להם מחמת טעות מפני שהיו הימים הללו אצל צדיקים שכן נתפשט מנהג לנסוע על הימים אחרונים של חג הסוכות לצדיקים, ובעת ההוא יש שם אצל הצדיקים אנשים רבים והסוכה קטנה מהכיל כל האנשים שנתקבצו אז מכל המקומות ואם הצדיקים לא יאכלו ביחד עם כל האכסנאים יהי' להם צער מזה והם בכלל מצטער... והנה האורחים הללו אינם יודעים מטעם זה ונדמה להם שהצדיקים הללו סוברים שאין צריכים לאכול כלל בסוכה בשמיני עצרת, ולכן גם הם בביתם אינם אוכלים. אבל באמת ח"ו לדחות הלכה פסוקה בש"ס". אבל דברי המהרש"ג לא נתקבלו בהרבה קהילות קדושות ויראים ושלמים ממשיכים במנהג רבותיהם שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, גם כשהמזג אוויר ערב בסוכה.

ונראה דאין שנדחוק בפלפול דאורייתא ליישב מנהגן של ישראל, לא נעלה ארוכה בזה לאלו שעושים כל מעשיהם על צד היותר טוב, דלמה יסמכו על סברות דחוקות בה בשעה שיכולים לישב בסוכה העריבה עליהם ולקיים מצוה מדברי סופרים העריבה על קונם?! אך האמת יורה דרכו, דכיון שישנם טעמים מכריעים ע"פ פנימיות התורה שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, שוב סמכו על כל מה דאפשר להתיר האכו"ש בבית בשמיני.

ומצאתי את שאהבה נפשי בספר "לבושי מכלול"²⁵ שכתב, וז"ל: "הנה בדין ישיבת סוכה בשמיני עצרת, בגמרא אמרינן מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן כו' אבל מקצת רבותינו

24. ראה עוד טעמים - ע"ד הקבלה והחסידות - שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת בקונטרס "מאירת עינים" נדפס בספר הבעש"ט (לודז' תרח"צ) ח"א סימן מז, (יא, ע"ב) ובספר תולדות יצחק להרה"ק ר' יצחק מנעסכיז זצ"ל, (בילגורייא, תרס"ט), חלק שני (על סדר המועדים וכו') יו"ד, ע"א ואילך.

25. להגרי"מ היבנער זצ"ל (מונקאטש, תרס"ה), בקונטרס אחרון אשר בשם "מכללתא ומלבשתא" יכונה,

אות ח"י (ב, ב).

מקילין ביותר ורק עושין קידוש ביום ואומרים ה"ה רצון" ופונים לביתם. ושמעתי דגם הגאון הקדוש מאפטא ה' נוהג כן וכן אני נוהג יען שאני מצונן. ובשנה זו כשהלכתי עם נכדי היקר גרו יאיר לפטור מהסוכה האיר ה' את עיני על מה שנצטערתי זה כמה להבין הדבר על בוריו, דלמה מקילין כל כך, הלא יום טוב שני חמור לן מאד, ולמה מקילין בזה. ואמרתי דבאמת מה שאמרו חז"ל משום מנהג אבותינו בידינו, הוא טעם קלוש. **דכך דרכם בקודש לומר טעם על דרך אסמכתא לשבר את האוזן, וטובא גניז בגווי' בכמה טעמים על פי סוד,** וכן נאמר בשם הגר"א ז"ל דהי' מחמיר במגולה בזמן הזה גם כן דאין נחשים מצויין דמסתמא יש עוד טעמים בדבר, וכמו דדרש רבי שמעון על מילה בשמיני (ראה נדה לא, ע"ב), ועכ"ז גם בזמן הזה²⁶ המצוה בתוקפה. והנה האר"י הח"י ז"ל גילה לנו הסוד, דדינא הוא דבחוף לארץ אי אפשר לעשות כל התיקונים של יום טוב ביום אחד²⁷ ודומה ליומא אריכתא ובזה אני מבין מ"ש בשו"ע הרב ז"ל [במהדורא בתרא - או"ח] סימן ב' דגם בדעתו לחזור לארץ ישראל צריך לנהוג יום טוב שני... ולפי הנ"ל אתי שפיר, דאין לך אלא מקומו ושעתו. והנה כי כן צריך להחמיר גם ביום טוב שני כמו ביום טוב ראשון וכאילו עומד באמצע יום. וזה שייך דוקא לענין שאר דברים, משא"כ בישיבת סוכה בחול המועד [כ"ה בנדפס וצ"ל בשמע"צ] לא שייך בו תשלומין והרי הוא כשאר מצוות דאין כופלין אותן כלל, ולא נשאר רק הטעם הפשוט משום מנהג אבותינו בידינו ובזה די לקיים דברי הגמרא דמיתב יתבינן בשעה מועטת משום כבוד יום הקדוש והנורא ואין ספק מוציא מידי וודאי, והנח להם לישראל, ברוך הפוקח עורים". ודו"ק היטב בדבריו ותראה שהן הן הדברים.

ו. חדש אסור מן התורה?

חדש מצות לא תעשה מפורשת בתורה היא: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלקיכם" (פ' אמור כג, יד), שהוא איסור אכילה מהתבואה החדשה - מחמשת מיני הדגן - עד הקרבת העומר למחרת הפסח בט"ז בניסן. בזמן שבית המקדש היה קיים, הותרה אכילת ה"חדש" מיד עם הקרבת העומר, אבל עכשיו שאין לנו קרבן, הרי עצם היום מתיר - כשיעבור היום כולו. ובחז"ל - עד שיעבור יום י"ז בניסן.

אמנם ידועים דברי הב"ח ביורה דעה סימן רצ"ג, וז"ל: "המנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר, ואף גדולי התורה שהיו לפנינו... לא היו אוסרין, ושותין השיכר שנעשה מתבואה

26. שאין לנו ימי טוהר.

27. ובליקוטי תורה לרבינו הזקן (דרושים לשמיני עצרת צב, ג) כתב: "י"ל שזהו מ"ש הרמ"ק בספר אור גערב שבח"ל אינם יכולים לקבל ההארה ביום אחד כמו שמקבלים בא"י אלא צ"ל יום שני כו' כי כל יו"ט הוא המשכה והתגלות קדושה עליונה מלמעלה מהזמן בבחי' הזמן כמאמר מקדש ישראל והזמנים ולכן עושים אותו יו"ט... והנה בא"י שנאמר בה ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה יכולים לקבל ביום אחד אותו האור כי טוב ובח"ל צ"ל שני ימים".

שלא התירו העומר, זולת מקצת חסידים מקרוב נזהרו באיסור זה... אבל לאחר העיון יראה דמותר מדינא כדפרישית, ולכן אין לשום גדול להורות הוראה לאיסור היפך המנהג שנהגו על פי גדולי ישראל להיתר. ומי שרוצה להחמיר לעצמו מדת חסידות הוא ולא יורה לאחרים... ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד רשאי לנהוג לאיסור גם בזו". עכ"ל.²⁸

רוב הפוסקים ככולם לא קיבלו עליהם את היתרו של הב"ח [אם לא בתור סניף וכיו"ב להקל בשעת הדחק גמור], שהרי הרמב"ם, הטור והשולחן ערוך, הש"ך והט"ז ס"ל שאיסור חדש נוהג בתבואה של גוי מן התורה.²⁹ ומכל מקום כתב בשולחן ערוך רבינו או"ח סתפ"ט ס"ל, וז"ל: ועכשיו אין העולם נזהרין כלל באיסור חדש... וגם במקומות שרוב התבואה נזרעת אחר הפסח כגון במדינות פולין שרוב השבולת שועל והשעורים שעושין מהם השכר נזרעין אחר הפסח וגם אין מביאין לשם תבואה כלל ממדינות אחרות שזורעין בהם קודם הפסח אף על פי כן אין רוב העולם נוהגין שם איסור חדש... ויש שלמדו עליהם זכות... שסוברים שחדש אינו נוהג אלא בתבואה שהוא של ישראל בשעת קצירה אבל לא בשל גוים". ומ"מ מסיים רבינו "אבל כל בעל נפש לא יסמוך על המתירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו כהסכמת רוב הראשונים והאחרונים שהחדש נוהג מן התורה אף בחוץ לארץ ובכל מקום אף בשל גוים כי כן עיקר".

ובפירוש "אוצר החיים" עה"ת להרה"ק מקאמרנא זצ"ל על הכתובים בפרשת אמור (שם - רכג, ע"א ואילך) אחרי שהביא דברי הפני יהושע³⁰ שאיסור חדש נוהג גם בתבואה של גוים, [וכתב על הפני יהושע: "הרב הזה הוא גאון שבגאונים צדיק קדוש וחסיד מיהושע עד יהושע לא קם כיהושע"], האריך מאד להצדיק שיטת הב"ח שאין איסור חדש נוהג בתבואה של גוים, ומסיק: "כלל הדבר חדש בחוץ לארץ בשל גוים אין בו מיחוש אף לזכי נפש כי הוא היתר גמור. . . ויש לנו הרבה ראיות חזקות כברזל שחדש אינו נוהג בשל גוים ולסתור כל דברי האחרונים המפקפקין על זה אלא שאין בי כח להאריך, וחדש של גוים מותר בלי ספק ולא יערער על זה אלא מי שתורתו משפה ולחוץ כדואג".

ויעויין שם בדבריו הארוכים שכתב דעל פי סוד אין איסור חדש נוהג בתבואה של גוים: "ודע שזה ברור אף שאיסור חדש נוהג בחוץ לארץ כיון שגלו ישראל הרי כל הבירורין עולין מחוץ לארץ על ידי עבודת הצדיקים עובדא מלין רעותא אבל זה ברור כשמש שאינו

28. וכ"כ גם בשו"ת הב"ח החדשות סימן מב.

29. ראה רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"י ה"ב; (ראה דו"ח לרעק"א מערכה ט). טור ושולחן ערוך או"ח סימן תפט ס"י ויר"ד סימן רצ"ג ס"ב. ט"ז שם ס"ק ב וש"ך שם ס"ק ו. ויעויין בביאור הגר"א שם ס"ק ב. ועי' ט"ז וש"ך וש"אג"א החדשות סי' ג וברכת הזבח סוף מנחות שהאריכו לדחות ראית הב"ח, וגם במאירי פסחים שם הביא הראיה מקצירם ודחה, ועי' בארוכה בשו"ת משכנות יעקב סי' סד שקיים ראית הב"ח.

30. בקונטרס אחרון עמ"ס קידושין.

נוהג בחוץ לארץ בשל גוים שאין שם כל בחינות אלו חס מלהזכיר... כל עוד שהם ביד גוים, מה ענין עמר להם לא מיני' ולא מקצתי', שאין עומר אלא לנשמות ישראל שיצאו לחירות ביום ראשון של פסח מכל רע, וזה ברור כשמש... ומכל זה יקר ראתה עיני שחדש בח"ל אינו נוהג בשל גוים".

והנה גם בענין זה נראה דלית דין צריך בושש, דאם באנו לדון אך ורק על יסוד הגמרא והפוסקים, הי' עלינו להחמיר בענין איסור חדש בחו"ל כי לשיטת רוב הפוסקים ככולם הרי האוכל מתבואה חדשה של גוים עובר על מצות לא תעשה מן התורה. ובפרט בזמן הזה, שברוב המקומות עולה הדבר בנקל, ומהיות טוב כו'. אמנם למעשה, פוק חזי מאי עמא דבר; אע"פ שנתרבו לאחרונה הנזהרים מ"חדש" בחו"ל, מ"מ עדיין נוהגים הרבה יראים ושלמים שלא ליזהר מאיסור "חדש", ויש שנוזהרים 'שלא ליזהר מאיסור חדש', באמרם כיון שאבותיהם הקלו בדבר זה אין לשנות, וכבר קבע החתם סופר: "חדש אסור מן התורה"³¹!

ויעויין בשו"ת אבני נזר להגה"ק מסוכטשוב זצ"ל (חו"מ סימן קטו) שכתב: "שמעתי בבירור, שמה שחסידי פולין אינם נזהרים באיסור חדש, נצמח מחמת כי בבית הרבי [החזקה] מלובלין זצללה"ה היו נותנים על השולחן כוסמת של חדש, כי הרבי אמר: מאחר שזקינו הב"ח התיר אין לו לחוש". ומסורה לנו בשמו של הגאון בעל דרכי תשובה זצ"ל ש"בעל דברי חיים מצאנז זי"ע הרעיש על האומר להחמיר בזמן הזה בחוץ לארץ בחדש"³².

אמנם כאן הבן שואל: עד שאנו תמהים על הנהגת התלמידים, נשאל על מנהג רבותיהם, מה ראו להקל באיסור שלפי דעת רוב הפוסקים הוא איסור דאורייתא. ומסופר על "רב אחד ממדינת ליטא ששחק על הרבנים הצדיקים וקדושים במדינתנו, שמחמירים בפסח שלא לאכול מצה שרויה במים, שאין לזה שום יסוד בפוסקים, ומקילין באיסור חדש בחוץ לארץ, שלרוב הפוסקים אסור מן התורה"!

ואולי י"ל ע"פ דברי הגה"ק מקאמארנא, דכיון שע"פ המבואר בקבלה אין איסור חדש שייך בתבואה של גוים שוב סמכו בכל כוחם על שיטת הב"ח ודעימי' והעלו על שולחנם "כוסמת של חדש", וכמשנ"ת.³³

31. וראה זה פלא: בשו"ת חתם סופר חיר"ד סימן י"ט כתב בענין היתר החדש בחו"ל: "וכן כמה טרחו ליישב מנהג היתר בחדש לפני עומר והכל ליישב המנהג ומ"מ בעל נפש יחוש לעצמו וכן מילי טובא אין למהר לחדש איסור ומכ"ש היתר כי מנהג ישראל תורה היא והכלל החדש אסור מן התורה בכל מקום והישן ומיושן משובח ממנו"!

32. דרכי חיים ושלום סימן תתע"ג.

33. עוד "טעם רוחני" למנהג החסידים שאינם נזהרים באיסור חדש עד היום הזה, הוא הקבלה אשר בידינו מהבעש"ט שלאחרי פטירת הב"ח ציננו את הגיהנם ארבעים יום, וי"א שהי' זה מפני שהיקל בענין חדש של גוי וכו'. לפרטי המסורה בזה והשמועות הסותרות בפרטי הדברים וכו' ראה מ"ש ידידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין

ז. אחרית דבר

אם באנו למצות ענין זה עד תומו, היינו צריכים לכתוב ספר עב כרס. פרשה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה היא מני ים. אכן לפי עניות דעתי תספיקנה הדוגמאות הנזכרות להורות שאכן אין מחיצה של ברזל בין כותלי חדרי תורת הסוד לארבע אמותיו של ההלכה, שהרי, כמשנ"ת, הנגלה והפנימיות תורה אחת הנה והיו לאחדים כאחד. בוודאי ובוודאי לא כל קטלא קניא הרוצה ליטול שם פוסק ומקובל יבא ויטול. **דברים אלו מסורים לגדולי חכמי ישראל שירתם קודמת לחכמתם והם מהווים חוליא בשרשרת מסירת תורה שבעל פה מדור לדור.**³⁴ הם ורק הם חוננו בדעת עליון ויכולים להבחין בין מנהג למנהג, לדעת איזה דברים לקרב ואיזה לרחק, איזה מנהג נאמר עליו תורה הוא וללמוד אני צריך ואיזה מנהג - אותיות גיהנם³⁵ - אינו אלא הבל ורעות רוח. איזה מנהג שייך רק ליחידי סגולה אשר באו בסוד ה' ואיזה מנהגים שווים הם לכל נפש.³⁶ מובן גם כן שכמו בדינים גם במנהגים

שליט"א בספרו "אוצר מנהגי חב"ד - אייר סיין ניסן" (הוצאת "היכל מנחם", קה"ת ה'תשנ"ו) במנהגי "בין פסח לעצרת", אות לג (עמוד רס ואילך), ובפרטיות יותר בשבועון "כפר חב"ד" גליון מספר 947 עמוד 66 ואילך.

34. להעיר ממ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סמ"ז: ונקוט כללא, שהכלל הוא שלא לילך אחר הזוהר כשחולק במקומו עומד ולא הורע כחו, אין לך בו אלא מקומו ושעתו, דהיינו כשראו הפוסקים דבריו ולא חששו לו וחלקו עליו מחמת ראיות תלמודיות הכרחיות, וגדולה מזו ידענו בהנחת תפילין דחול המועד שהכריח הרא"ש עמוד בהוראה משיטות התלמוד אשר אלצוהו להורות להניח בחול המועד, וכן היו נוהגין בכל מדינות ספרד על פי דעתו, וכשנתגלה ספר הזוהר, הניחו מנהגם וחזרו לדעת הזוהר, וכן היה מנהגו של א"מ הגאון ז"ל כמו שאולי ידעת, עם שהדברים בתלמוד מטיין כדברי הרא"ש ז"ל, מ"מ אחר שדקדקו ועיינו היטב מצאו שאין ראיותיו של הרא"ש מופתיות, ולא מכריחות עכ"פ גם בשיטת התלמוד, כמו שביאר היטב ענין זה הרב המקובל הרמ"ע ז"ל בתשובתו, חלקו כבוד לזוהר ועזבו מנהגם הקדום והסכימה דעתם שלא להניחם, בביטול מצוה גדולה וחמורה כזו, והעיקר כי ישרים דרכי ה', צדיקים ילכו בה לשם שמים, ובין שאמרו להניח או שלא להניח לשם שמים נתכוונו, אך אין הדבר מסור אלא ללב בית דין חשוב בחכמה וביראה קודמת על דבר אמת.

35. פתגם רבינו תם, הובאו דבריו בשלטי גבורים על המרדכי מסכת גיטין סימן תמד: "מנהג זה גהנם למפרע, שאם טועים נהגו, חכמים לא נהגו". וראה גם שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן ו: "מנהג כזה אותיות גהנם". ושם סימן פח: "... אבל לא נאמין לסופרים שמקילין לטובת עצמן לומר שכן נהגו, ומקלו יגיד לו, אף שהמנהג להיפך אותיות גיהנם".

36. ראיתי בשו"ת דבר יהושע ח"ד סי"א: "ראיתי גדולים וקדושים כהאדמורי"ם מבלז שתפילין של ראש שלהם יצא מעט מחוץ לעיקרי השערות, ושמעתי שהה"ק מוהרי"ש משינאווא זצ"ל העיר ע"ז את הה"ק מהר"י מבעלזא זצ"ל והשיב שכן הניח לו אביו הגה"ק מהר"ש זצ"ל וכן נהגו אחרי האדמורי"ם מהר"ד זצ"ל וכ"ק מרן אדמו"ר מהר"א מבעלזא שליט"א ותמהים שואלים מ"ט יש בזה אחרי שמפורש בטורי זהב סי' כז סק"י ואחריו כל האחרונים שצריכין שיהיו כל התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות, אכן לפענ"ד אין דברי הטו"ז מוכרחין כ"כ עד שלא יוכלו הגאונים הנ"ל לחלוק עליו ולומר דסגי במה שמקצת התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות אע"פ שרובן בולטין לחוץ... כיון שהם תלויין באוויר ולולא אותו חלק המונח על הראש לא היו יכולין לעמוד הוי כאילו כל התפילין מונחין למעלה מעיקרי השערות כיון שמקצת מונח על הראש והשאר תלוי באוויר הוי כמונח כולו על הראש ואינו פסול רק כשקצה העליון מונח למטה מעיקרי השערות דזה הוי כעל המצח. ובפרט אם רוב התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות רק מיעוטם בולטים לחוץ דכה"ג בודאי

יש חילוקי דיעות ופולגות חריפות בכו"כ ענינים: מנהגים שנחשבו לשטות במקום אחד נתקבלו בחיבה יתירה במקום אחר³⁷; נהרא נהרא ופשטי³⁸.

תמיכתם של מאורי ישראל, גדולי תורת החסידות, במנהגים "תמוהים" מסויימים שקנו לעצמם שביתה בכמה קהילות קדושות, ואף השתדלותם לבאר מנהגים אלו ע"פ תורת הסוד, לא באה חס ושלום מחמת רדיפתם אחרי החדש. נראה שההיפך הוא הנכון: מחמת אמונתם האיתנה שאלוקים נצב בעדת קל, סברו שמנהגים אלו הם פרי מעלליה של

החסידי

יש לומר דרובו ככולו... אלא דמ"מ מי שלא בא בסוד ה' ליראיו הגה"ק הנ"ל שהקפידו דוקא להניח כן אין לו לזוז מדברי הטו"ז והאחרונים הנ"ל.

37. לדוגמאות בעלמא: (א) ידוע ומפורסם המנהג שנתפשט בדורות האחרונים כמה קהילות קדושות שאין אומרים תחנון ביום שחל בו יא"צ של איזה צדיק וכיו"ב. ובספר דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר (מהדורא ג' אות פג) הביא בשם "רבי אחד שהגיד שמבטל אמירת תחנון משום שאינו רוצה ללמד דינים על עם בני ישראל, היינו כשיזכיר חטאין בוידוי הוא מעורר קטיגורא ח"ו". אמנם המנחת אלעזר קרא תגר על מנהג זה, וז"ל: "הנה בדבר התחנון שנהגו מהמתכנים בשם חסידים להקל כ"כ בלי טעם וריח עד שמביא לידי גיחוק, ובפרט מה שאומרים בכל יום ויום כמעט שהוא יא"צ של צדיק פלוני או פלוני הוא דבר המביא לידי צחוק מכאיב הלב והמרה, כי הלא אין לך כל יום ויום שאין בו הרבה יא"צ מנביאים ותנאים ואמוראים המה ותלמידיהם לאלפים ורבבות ובע"כ כל יומא ויומא זמני' דהסתלקותם וא"כ למה תיקנו כלל רבותינו הפוסקים הלכות נפילת אפים (בטור ושולחן ערוך או"ח סימן קלא)... [ו]אם בוחר לו איזה צדיקים גם במספר עשרים או שלשים או יותר אשר רק אותם בחר שלא לומר תחנון ביום פטירתם דהוי הילולא לגבי', א"כ הוא מוציא לעז על חסידים הראשונים שאינו מחשיב יום פטירתם... ואם נאמר שלא יאמר באמת תחנון לעולם, הרי זה מבטל ועוקר סימן שלם והלכה שלימה בשולחן ערוך או"ח כנ"ל". [ובספרו נימוקי או"ח סקל"א ס"ו (סוף סק"ז) כתב שהמנהג "להחסיר תחנון על יארצייט של צדיק, אפילו שהי' בסוף העולם... הוא מנהג של שטות וקלות". משא"כ "בצדיק אשר מנוחתו כבוד באותו עיר ובאים גם מהגלילות על ציון שלו להתפלל ביום היא"צ כיון דנקרא יומא דריגלא באותו מקום כמבואר ברש"י (סוף מס' יבמות) על זה יש סברא (כיון דנקרא יומא דריגלא) שלא לומר תחנון אז באותו העיר כנזכר"]. ויעויין גם בשו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סימן יא אות ט. (ב) בשו"ת חתם סופר קובץ תשובות סימן לא "מנהג העולם שאוסרים גם תשמיש וסוגרים שערי טבילה [בליל ניטל], ולדעתי מנהג שטות הוא ויש למחות ביד הנוהגים כן". אבל בספר דרכי חיים ושלום (סימן תתכה) כתב שהגה"ק בעל מנחת אלעזר "נתן צו להבעל מחזיק המקוה... יען שהולכין לטבילה גם בליל זה הנשים העומד[ות] על המשמר יזהירו את ההולכים הבאות לטבילת מצוה שלא להזדווג בליל זה רק אחר חצות".

38. לדוגמא: כתב בשו"ת חכם צבי סי' ל"ו (והו"ד בשע"ת או"ח סכ"ה סקי"ד): "וצריך אני להודיע לשואל שאפילו אם היו דברי הזהר היפך מהפוסקים לא הי' לנו להניח דברי הפוסקים בשביל דברים האמורים בסתרי תורה כי אין לנו בדינים והוראות עסק בנסתרות, זולתי במקום שיש מחלוקת בין הפוסקים אז נכון לסמוך על הכרעת הזהר". ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן ג' כתב דמ"מ "פשוט ש[מ"ש] ש[הקבלה תכריע] הוא [רק] ספר הזהר והתקונים שהם דברי תנאים, אבל כתבי האר"י ופע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאין לחלוק עליו אף בדברי הקבלה ולא לנו יתמי דיתמי לומר מי גדול ממי לכן אין דבריו מכריעין יותר מכל רבותינו". [ויתירה מזו כתב] אבל בכמה פוסקים מצינו דס"ל שיש להכריע גם ע"פ כתבי האריז"ל וכמ"ש להדיא בספר יד אהרן מהדו"ב או"ח סל"א אות ב: ואני אומר שבמקום שיש מחלוקת קבלת האר"י צוק"ל מכרעת ז"ל. [ולדוגמא בשו"ת השיב משה סימן ו (הכרעה) ע"פ מעשה רב דהאריז"ל בענין שתיית קפה לפני

ההשגחה העליונה אשר על כן ראוי לאדם להתבונן בהם "ולידע סוף ענינם כפי כחו"³⁹ וכמו "רוב דיני התורה [ש] אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים",⁴⁰ "ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו".⁴¹ הם ידעו מה שהגר"א ותלמידו הגר"ח מוולאזין זצ"ל ניווכחו לדעת כשניסו להחזיר עטרה ליושנה ולהנהיג ברכת כהנים בקהילותיהם ונכשלו בהיזק מרובה ר"ל. או אז "ראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד בחוץ לארץ ואין אתנו יודע עד מה".

תם ולא נשלם בעזהשי"ת

התפלה: "ותלמידי האר"י הביאו דבריו לפסק הלכה ובודאי הי' לו קבלה מרבו האריז"ל דרוב עניניו ודבריו הם דברי קבלה והלכה ומורין כן בלי פקפוק".

39. לשון הרמב"ם הלכות מעילה פ"ח ה"ח.

40. לשון הרמב"ם הלכות תמורה פ"ד הי"ג.

41. לשון הרמב"ם הלכות מעילה שם.

השגחת השי"ת

בספר מבעל מנח"י פ"א היה הרה"ק הרמ"ל [מסאסוב] זי"ע אצל הה"ק הבעל נועם אלימלך ובא לשם אברך אחד ורצה לכנוס להרה"ק הרבי. וראה שהה"ק הרמ"ל שם ונשאר עומד אצל הפתח פתאום הפך הרמ"ל את פניו הקדושים אליו וא"ל אתה רוצה לדרוש לצדיקים. כל זמן שאינו מאמין שאפי' קש שעל הארץ לא יזוז ממקומו בלתי השגחת השי"ת אין לך מה לעשות אצל צדיקים.

(מעדני מלך, עמ' לז אות צב)